

พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือ

วัฒนธรรมของชุมชนใด ๆ ย่อมมีการก่อรูปและสืบทอดดำรงโดยผ่าน การปฏิบัติอย่างซ้ำ ๆ ในหมู่สมาชิกของชุมชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้น ๆ ด้วยเวลา นานนับหลายชั่วอายุคน ลักษณะเช่นนี้บ่งบอกถึงความมีระบบระเบียบของวัฒนธรรม เพราะสามารถอธิบายถ่ายทอดและปฏิบัติสืบทอดกันมาได้ พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและ ความอุดมสมบูรณ์ในภาคเหนือก็เป็นรูปแบบวัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทหนึ่งที่ถูกกำหนดขึ้น ดำรงอยู่และสืบทอดการปฏิบัติต่อ ๆ กันมา ผู้วิจัยพบว่าพิธีกรรมประเภทดังกล่าวนี้ยังคง ปรากฏในหมู่บ้านทุ่งแดง (ปี พ.ศ. 2530-2531) อยู่ถึง 15 พิธีกรรม ซึ่งสามารถ จำแนกประเภท อธิบายลักษณะรูปแบบและกฎเกณฑ์การประกอบ พิธีกรรมได้อย่างชัดเจน ดังต่อไปนี้

ประเภทของพิธีกรรม

พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ในภาคเหนือ จำแนก ตามระดับ การมีส่วนร่วมของบุคคลที่เกี่ยวข้องได้ 4 ประเภท และจำแนกตามช่วงฤดูกาล ที่ประกอบพิธีกรรมได้ 3 ประเภท ดังนี้

1. จำแนก ตามลักษณะการมีส่วนร่วมมี 4 ประเภท คือ

1.1 พิธีกรรมระดับชุมชน เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านในหมู่บ้านแทบทุกครัวเรือนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม เนื่องมาจากสภาพปัญหาหรือวิกฤตการณ์ที่เผชิญนั้นเป็นปัญหาร่วม และผลจากการปฏิบัติ พิธีกรรมก็เพื่อเอื้อประโยชน์แก่ชุมชนทั้งหมด พิธีกรรมประเภทนี้มี 5 ชนิด ได้แก่

- 1.1.1 ไห้วีเจ้าบ้าน
- 1.1.2 ไห้วีฝาย
- 1.1.3 แห่นางแมวขอฝน
- 1.1.4 ฟังธรรมปลาช่อน
- 1.1.5 สืบชะตาบ้าน

1.2 พิธีกรรมระดับกลุ่มเครือญาติ เป็นพิธีกรรมที่จำกัดขนาดรองลงมาจากระดับชุมชน ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจะมีแต่กลุ่มเครือญาติของแต่ละสายสกุลในหมู่บ้าน กลุ่มเครือญาตินี้อาจเป็นผู้อาศัยภายในหมู่บ้านหรือภายนอกหมู่บ้าน ปัจจุบันผู้เข้ามา มีส่วนร่วมในพิธีกรรมระดับนี้ได้ขยายออกไปถึงกลุ่มเพื่อนบ้านและผู้สนใจอื่น ๆ ด้วย ผลจากการประกอบพิธีกรรมจะเอื้ออำนวยเฉพาะแก่ผู้ประกอบพิธีกรรมและกลุ่มเครือญาติ ที่เข้าร่วมในพิธีกรรม พิธีกรรมระดับกลุ่มเครือญาติในหมู่บ้านทุ่งแดงนี้จะมีเฉพาะพิธีกรรม การนับถือผีบรรพบุรุษ และกลุ่มแรงงานในหมู่เครือญาติ มีทั้งหมด 3 ชนิด ได้แก่

- 1.2.1 ไห้วีปู่ย่า
- 1.2.2 ฟ้อนผีเม็ง
- 1.2.3 มัคมือรถไถ

1.3 พิธีกรรมระดับบุคคล เป็นพิธีกรรมที่จำกัดแคบที่สุด ถึงว่าวิกฤตการณ์ หรือปัญหานั้นเป็นของตนเองหรือครอบครัวโดยเฉพาะ การปฏิบัติพิธีกรรมแยกออกจากชุมชนโดยลำพัง ต่างคนต่างทำกันไป แต่ก็มีรูปแบบปฏิบัติและความเชื่อเดียวกัน ผลที่คาดหมายจากการประกอบพิธีกรรมก็เพื่อตนเองเท่านั้น พิธีกรรมประเภทนี้มีทั้งหมด 3 ชนิด ได้แก่

1.3.1 แยกนา

1.3.2 เรียกขวัญข้าว

1.3.3 ไหว้เจ้าที่สวน

1.4 พิธีกรรมระดับผสมผสาน เป็นพิธีกรรมที่มีลักษณะพิเศษที่มักเกี่ยวกับเทศกาล ชุมชนยึดถือเป็นประเพณีที่จะต้องปฏิบัติโดยพร้อมเพรียงกัน พิธีกรรมตามเทศกาลเช่นนี้จะมีทั้งการประกอบพิธีโดยลำพัง(ส่วนบุคคล) ร่วมกับกลุ่มเครือญาติ และร่วมกับสมาชิกชุมชนทั้งหมด โดยมากมักจะเกี่ยวกับทางศาสนาพุทธ พราหมณ์และการนับถือผี โดยจะแยกปฏิบัติส่วนละชั้นตอน ผลที่คาดหมายจากการประกอบพิธีกรรมก็เพื่อเอื้อแก่ทั้งตนเอง เครือญาติ และส่วนรวม เป็นการผสมผสานกันทั้งรูปแบบพิธีปฏิบัติ และทั้งผลประโยชน์ที่คาดหวังได้ พิธีกรรมประเภทนี้มีทั้งหมด 4 ชนิด ได้แก่

1.4.1 ทานก๋วยสลาก

1.4.2 ยี่เป็ง

1.4.3 ทานข้าวใหม่

1.4.4 ปีใหม่ (สงกรานต์)

2. จำแนกตามช่วงฤดูกาลที่ประกอบพิธีกรรม มี 3 ประเภท คือ

2.1 พิธีกรรมก่อนฤดูเพาะปลูก เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านกำหนดการประกอบพิธีให้เสร็จสิ้นก่อนสิ้นเดือน 9 เหนือ หรือระยะติดต่อกันระหว่างกึ่งกลางเดือนมิถุนายนและกรกฎาคม ซึ่งเป็นช่วงปลายฤดูร้อน(แล้ง) ต่อดันฤดูฝน เป็นระยะที่ฝนเริ่มตกประปรายอันเป็นช่วงฤดูกาลที่จะต้องเตรียมการเพาะปลูก เมื่อรอให้พื้นดินชุ่มชื้นเหมาะแก่การไถหว่าน พิธีกรรมเหล่านี้มีสาระเกี่ยวกับการระดมแรงงานการควบคุมดินฟ้าอากาศและน้ำ ตลอดจนการป้องกันรักษาพืชผล มีทั้งหมด 7 พิธีกรรม ได้แก่

2.1.1 ไหว้ผีปู่ย่า

2.1.2 ไหว้ผีเจ้าบ้าน

2.1.3 ฟ้อนผีเม็ง

2.1.4 ไหว้ผีฝ่าย

2.1.5 แห่นางแมวขอฝน

2.1.6 ฟังธรรมปลาช่อน

2.1.7 แยกนา

2.2 พิธีกรรมหลังฤดูเพาะปลูก ส่วนใหญ่เป็นพิธีกรรมตามเทศกาลหรือกำหนดการถือปฏิบัติเป็นประเพณี ภายหลังจากการเพาะปลูกเสร็จสิ้นลง เครื่องมือเครื่องใช้เกี่ยวกับการผลิตในไร่นาบางอย่างก็จะหมดหน้าที่ลง งานก็เบาลง คงเหลือแต่เพียงการดูแลพืชผลและเฝ้ารอผลผลิตที่ได้ลงทุนลงแรงไป ระหว่างปลายฤดูกาลเพาะปลูกน้ำก็จะลดลงเรื่อย ๆ อันหมายถึงเวลาที่ข้าวเริ่มแก่ซึ่งชาวนาถือเป็นเวลาสำคัญอีกช่วงหนึ่งที่จะคอยดูแลเอาใจใส่ การประกอบพิธีกรรมบางอย่างในช่วงฤดูกาลนี้จึงมีสาระเกี่ยวกับการปรองดองกันฉันท์ญาติ การตักย่ำหน้าทีในการช่วยเหลือดูแลผลผลิตของ ราษฎรบรรพบุรุษ ตลอดจนการปิดป่าเคราะห์ภัยอันตรายต่าง ๆ อันอาจเกิดขึ้นกับชีวิตและพืชผลให้หลุดลอยไหลไปกับกระแสน้ำที่ลดลง พิธีกรรมประเภทนี้มี 3 ชนิด ได้แก่

2.2.1 มัดมอริโก

2.2.2 ทานก่วยสลาก

2.2.3 ยี่เป็ง

2.3 พิธีกรรมหลังฤดูเก็บเกี่ยว เป็นพิธีกรรมที่ประกอบขึ้นภายหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตเรียบร้อยแล้ว ทั้งจากไร่นาและเรือกสวน บ้างก็เป็นพิธีกรรมที่มีสาระเกี่ยวกับการทำให้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย แต่ส่วนใหญ่จะมีสาระเกี่ยวกับการเฉลิมฉลองการได้ผลผลิต ซึ่งอาจจะออกมาในรูปของการ "แก้บน" ผู้บรรพบุรุษ ซึ่งถือเป็นการ "ขอบคุณ" และตักย่ำการปฏิบัติหน้าที่ในปีต่อไป นอกจากนี้ก็เป็นการกำชับความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติ ตลอดจนการสร้างควมมั่นคงสืบเนื่องของชุมชนหมู่บ้าน พิธีกรรมประเภทนี้มีทั้งหมด 5 ชนิด ได้แก่

2.3.1 ไหว้เจ้าที่สวน

2.3.2 เรียกขวัญข้าว

2.3.3 ทานข้าวใหม่

2.3.4 ปีใหม่

2.3.5 สิบชะตาบ้าน

3. จำแนกตามความเชื่อ มี 2 ประเภท คือ

3.1 พิธีกรรมเกี่ยวกับผี มี 9 พิธีกรรม ได้แก่

3.1.1 ไหว้ผีเจ้าบ้าน

3.1.2 ไหว้ผีปู่ย่า

3.1.3 ฟ้อนผีเม็ง

3.1.4 ไหว้ผีฝ่าย

3.1.5 ไหว้เจ้าที่สวน

- 3.1.6 แอกลา
- 3.1.7 เรียบกขัญญ์
- 1.1.8 มัดมอราไล
- 3.1.9 แหนางแมวของฝน
- 3.2 พิธีกรรมเกี่ยวกับพุทธ มี 6 พิธีกรรม ได้แก่
 - 3.2.1 พิธีกรรมปลาซ่อน
 - 3.2.2 ทานกัวยลลาก
 - 3.2.3 ยี่เป็ง
 - 3.2.4 ทานข้าวใหม่
 - 3.2.5 ยี่ใหม่
 - 3.2.6 สิบชะตา (หมู่) บ้าน

พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือ

พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ที่ผู้วิจัยรวบรวมได้จากหมู่บ้าน
ทุ่งแดง ทั้ง 15 ชนิด มีรูปแบบและกฎเกณฑ์ที่สามารถอธิบายและบันทึกเป็นระเบียบได้ ดังนี้

1. พิธีกรรมก่อนฤดูเพาะปลูก มี 7 พิธีกรรม

พิธีกรรม 1-1-1 หอผีปู่ย่า

ระดับการมีส่วนร่วม พิธีกรรมระดับกลุ่มชาติ

วัตถุประสงค์ เพื่อแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษ กระชับความสัมพันธ์ในกลุ่ม
เครือญาติและเพื่อความอยู่ดีกินดี

สถานที่ประกอบพิธีกรรม มุมห้องนอนทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่มีสัญลักษณ์
ชัดเจนว่าเป็นหอผีปู่ย่า เวลาประกอบพิธีกรรมก็ทำบนพื้นหรือบางครั้งรอบครัวจะมีหอผีปู่ย่าต่าง
หาก เวลาประกอบพิธีกรรมก็ประกอบที่หอผีปู่ย่า

ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม เดือน 9 (เหนือ) ค่ำ (แรม) ยกเว้นวันพระกับ
วันพุธ

ผู้ประกอบพิธี ครอบครัวผู้เป็น "เจ้าผี" หรือผู้สืบสายสกุลลำดับต้น ๆ

ผู้อำนวยการพิธี ตั้งเจ้าเป็นหญิงอาวุโสต้นตระกูล 1 คน

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม "สุมเดียวกัน" หมายถึง สมาชิกในสายตระกูลฝ่ายหญิง

วัตถุดิบสัญลักษณ์ในพิธีกรรม ได้แก่

1) เครื่องบูชา ได้แก่

น้ำสัปปายะ

ดอกไม้ ไม่จำกัดสีและชนิด

ธูป 2 ดอก

เทียน 2 ดอก

2) อาหาร ได้แก่

ข้าวเหนียวนึ่งสุก

อาหารการประกอบขึ้นจากเนื้อหมู ทำเป็นลายแดง แกงอ่อม หมูย่าง เป็นอาหารที่ต้องไม่ผ่านการชิมระหว่างการปรุง

อาหารหวาน เป็นขนมปังจากในเมือง และเงาะโรงเรียน (มีผู้รู้จักนำไปบริจาคร่วมโดยมิได้เป็นญาติสืบสายตระกูลใด ๆ) อาหารประเภทนี้ไม่จำกัดลักษณะ

3) เครื่องดื่ม ได้แก่

น้ำดื่ม บรรจุคนโทสำหรับใส่บูชาโดยเฉพาะ เทใส่แก้วเตรียมไว้ให้ด้วย 1 แก้ว

เหล้าขาว 35° 1 ขวด เทใส่แก้วเตรียมไว้ให้ด้วย 1 แก้ว

4) ของขบเคี้ยว แบบพื้นบ้านภาคเหนือ ได้แก่

หมาก 1 มัด พลู 1 จีบ

เมี่ยง 1 คำ

บุหรี่ยิกกาเมรท (สมัยใหม่) 1 ซอง

ขั้นตอนปฏิบัติในพิธีกรรม

1) ระยะเวลาวันประกอบพิธีกรรม

ฝ่ายกลุ่มญาติที่อยู่ในละแวกเดียวกันจะร่วมกันกำหนดวันไหว้ผีแล้วแจ้งไปยังญาติ ๆ ครัวเรือนอื่น ๆ พร้อมกับมอบหมายหน้าที่ให้สมาชิกครัวเรือนต้นตระกูล เป็นผู้เก็บเงิน "ออม" หรือเงินบริจาคจะร่วมบริจาคครัวเรือนละ 5-10 บาท เงินที่ได้มานี้จะต้องใช้ซื้อของเช่น ไหว้ทุกบาททุกสตางค์ ห้ามเหลือเด็ดขาด

2) วันประกอบพิธีกรรม

เช้าวันประกอบพิธีเงินบริจาคที่เก็บได้ทั้งหมดจะถูกนำไปซื้อของ สำหรับไหว้ หลังจากรับประทานอาหารเช้าแล้วตัวแทนเครือญาติจากครัวเรือนต่างๆ ในหมู่บ้านก็จะทยอยกันเข้ามายังบ้านพิธีเพื่อช่วยกันจัดเตรียมเครื่องเช่น มีการจัดสถานที่ ประกอบอาหารสดๆ

ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม เดือน 9 (เหนือ) แรม 9 ค่ำ ของทุกปี ตรงกับ
ระยะติดต่อกันระหว่างเดือนพฤษภาคมกับมิถุนายน แต่ในปีนี้ (2531) ชาวบ้านประกอบพิธีในวัน
แรม 10 ค่ำ เนื่องจากวันแรม 9 ค่ำ ตรงกับวันพุธชาวบ้านถือว่าวันพุธกับวันพระเป็นวัน
ไม่ดี สำหรับการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีและถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดมาโดยตลอด

ผู้ประกอบพิธีและผู้อำนวยความสะดวก ชายวัยกลางคนผู้สืบสายตระกูลที่ทำหน้าที่เป็น
ผู้อำนวยพิธี (ตั้งเจ้า) ให้ผีเจ้าบ้านมาตลอด ซึ่งครอบครัวนี้เองที่เป็นเจ้าของพื้นที่บริเวณที่
ตั้งหอผี และตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณพื้นที่เดียวกับหอผี ปัจจุบันได้แก่ ครอบครัวของแม่อุ้ยนวล
เงาพา อายุ 76 ปี

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ชาวบ้านชายหญิงตัวแทนจากครัวเรือนต่างๆ ในหมู่บ้าน
(ปีนี้มีประมาณ 20 คน) ส่วนมากอยู่ในวัยกลางคน ส่วนชาวบ้านครัวเรือนอื่นๆ แสดงการมี
ส่วนร่วมด้วยการ บริจาคเงินตามฐานะ ตั้งแต่ 50 สตางค์ ขึ้นไปจนถึง 5 บาท และจะต้อง
บริจาคมื้อหนึ่งทุกครัวเรือน ปีนี้รวมเงินได้ 300 กว่าบาท

วัตถุสัญลักษณ์ในพิธีกรรม ได้แก่

1) เครื่องบูชา ได้แก่

ธูป ไม่จำกัดจำนวน
เทียนไขผึ้ง ไม่จำกัดจำนวน
ดอกไม้ ไม่จำกัดสีและชนิด

2) อาหาร ได้แก่

ข้าวเหนียวนึ่งสุกแล้ว
กับข้าวต้องประกอบจากเนื้อสัตว์เท่านั้น ซึ่งแต่ละบิจะใส่เนื้อ
สัตว์ต่างชนิดเวียนกันไปไม่ซ้ำติดต่อกัน เช่น ปีที่แล้วใช้เนื้อไก่ ปีนี้ก็ใช้เนื้อวัวและปีต่อไปก็ใช้
เนื้อหมู เป็นต้น ลักษณะอาหารได้แก่ ลาบแดง 2 ชนิด คือ ลาบเนื้อล้วนๆและลาบหลั
ซึ่งปรุงจากน้ำเลือดสีแดงจัด แกงอ่อมและเนื้อย่าง

ขนมหวานหรือผลไม้ (ไม่มีก็ได้)

3) เครื่องดื่ม ได้แก่

น้ำดื่ม 1 คนโท เทใส่แก้ว 1 ใบ คนโทนี้จะวางไว้ประจำหอ
และได้รับการดูแลให้สะอาด เติมน้ำให้เต็มอยู่เสมอ

เหล้า 35° 1 ขวด เทใส่แก้วประมาณครึ่งแก้ว

4) ของขบเคี้ยวแบบพื้นบ้านภาคเหนือ ได้แก่

หมาก จัดเป็นชุดใส่ "ขันหมาก" ประกอบด้วย ใบพลู ปูนแดง เปลือกกล้วย ยาสั้น ลูกหมากแห้งที่ผ่าเป็นกลีบหรือซอยเป็นแว่นๆ ชาวบ้านจะเตรียมชุดหมากสำหรับ "อม" ได้ทันทีวางไว้ด้วย 1 คำ

เมี่ยง ทำจากใบเมี่ยงหมักมีรสเปรี้ยวอมฝาดเวลาจะไ้ช้อมต้องใส่เกลือ จึง มะพร้าวคั่ว ไว้ข้างใน ชาวบ้านจะห่อเมี่ยงด้วยใบตองตัดขนาดอม ไม่จำกัดจำนวนคำ

บุหรี แบบพื้นบ้าน มวนด้วยเยื่อกาบหมากหรือใบตองอ่อนที่รีดทับด้วยความร้อนจนแห้ง ไม่จำกัดจำนวน

ขั้นตอนการปฏิบัติในพิธีกรรม

1) ระยะเวลาวันประกอบพิธีกรรม

โดยทั่วไปแล้วการไหว้ผีเจ้าบ้านนั้นจะเป็นที่รับรู้กันทั่วหมู่บ้านว่าจะมีการเช่นไหว้ประจำปีในวันแรม 9 ค่ำ เดือน 9 (เหนือ) เมื่อถึงระยะก่อนวันประกอบพิธีกรรมประมาณ 6-7 วัน บุคคลผู้เป็นสายตระกูลตั้งเข้า (ผู้อำนวยพิธี) จะเป็นผู้แจ้งข่าว และเรียไ้เงินจากชาวบ้านทุกครัวเรือน ซึ่งจะได้รับความร่วมมือด้วยดีทุกปีตามกำลังทรัพย์

2) วันประกอบพิธี

เช้าวันประกอบพิธีเจ้าของบ้านที่เป็นตั้งเข้าจะนำเงินบริจาค (หอม) ไปซื้อของสำหรับเช่นไหว้ในพิธี ซึ่งจะต้องใช้ให้หมดทุกบาททุกสตางค์ไม่ให้มีเหลือโดยเด็ดขาด

ตอนสาย หลังจากรับประทานอาหารเช้ากันแล้ว ชาวบ้านก็จะทยอยกันมาช่วยเตรียมงาน โดยขนเครื่องใช้ไม้สอยที่จำเป็นมาจากบ้านของตน ๆ การจัดเตรียมการประกอบพิธีจะกระทำขึ้นในบริเวณใกล้หอผี โดยเป็นข้อห้ามว่าต้องไม่ประกอบกาในบริเวณบ้านที่อาศัยและห้ามชิมอาหารก่อนเช่นไหว้เด็ดขาดไม่เช่นนั้นผีจะไม่ได้กิน ในระหว่างการจัดเตรียมอาหารนั้น ชาวบ้านที่มาร่วมงานกันก็จะสนทนาวิสาสะและหยอกล้อกันไปด้วยเป็นที่สนุกสนานครื้นเครงตามจำนวนคน แต่ไม่มีการเล่นรื่นเริงใด ๆ อาหารที่ทำเสร็จแล้วจะถูกจัดใส่ถ้วยชามบรรจุภาควั้จำนวน 3 ภาควั้

หลังจากจัดเตรียมเครื่องเช่นต่าง ๆ เสร็จเรียบร้อยแล้ว เวลาประมาณ 10 นาฬิกาเศษ (ใกล้เพล) ชาวบ้านก็จะลำเลียงเครื่องเช่นไหว้ขึ้นถวายเจ้าบ้านบนหอ ได้แก่ พนดอกไม้รูปเทียน คนโท-แก้วน้ำ ภาควั้อาหารคาวหวาน 1 ภาควั้ เหล้า 1 ขวด แก้ว

บรรจุเหล่า 1 ใบ ขึ้นหมาก จานเมี่ยง-บุหรี ส่วนถาดอาหารอีก 2 ถาดจะถวายถวายช้าง ความหมายของเจ้าบ้านโดยวางไว้ที่โคนเสาหน้าของหอศาละถาด ตั้งเข้าจะเป็นผู้จุดธูปเทียน 5 ตำแหน่ง คือ ปากประตูหอด้านละที่ ในหอบริเวณที่ตั้งถาดอาหาร 1 ที่ โคนเสาตรงถาดอาหารเช่นถวายช้างถวายม้าอีกที่ละแห่ง

เมื่อจัดวางเครื่องเช่นเรียบร้อยแล้ว ตั้งเข้าก็จะยกพานดอกไม้ธูปเทียนขึ้น กล่าวคำเชิญเจ้าบ้านให้มารับประทานอาหารที่นำมาเช่นสรวงนี้ พร้อมทั้งขอพรให้เจ้าบ้าน ค้ำครองรักษาผู้คนในหมู่บ้านให้อยู่ดีมีสุข ทำไร่นาค้าขายให้ได้ผลดี และอย่าให้มีภัยพิบัติ โรคภัยมาเบียดเบียน คำเชิญนี้เป็นไวยากรณ์ส่วนตัวของตั้งเข้าเอง มีลักษณะเป็นคำพูด ร้อยแก้วธรรมดา เมื่อกล่าวคำเชิญเสร็จแล้วทุกคนก็จะนั่งรออยู่เฉย ๆ

เมื่อเทียนทุกเล่มละลายดับลงก็ถือว่า เจ้าบ้านกินอิ่มแล้วจากนั้นตั้งเข้าก็จะเข้าไปกราบขออนุญาตกินอาหารที่เหลือจากการเช่นสรวงครั้งนี้ แล้วชาวบ้านก็จะร่วมวงรับประทานอาหารร่วมกันในบริเวณพิธีนั้น จนอิ่มกันแล้วจึงแยกย้ายกันกลับ อาหารที่เหลือกินก็สามารถนำติดตัวกลับบ้านได้โดยไม่ถือว่าผิดแต่อย่างใด

ผู้ให้ข้อมูล

1) นางนวล เกฬา อายุ 76 ปี บ้านเลขที่ 96 หมู่ 6 เป็นผู้สืบทอด "ตั้งเข้า" ในพิธีไหว้ผีเจ้าบ้าน และเป็นเจ้าของพื้นที่บริเวณหอผีเจ้าบ้าน

2) นายมา ยินดี อายุ 65 ปี มีอาชีพทำนา ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับบริเวณ หอผีเจ้าบ้าน บ้านเลขที่ 70 หมู่ 7

3) นางจันทร์ ยินดี (ภรรยาของนายมา)

4) นางสาว เกฬา อายุ 87 ปี บ้านเลขที่ 20 หมู่ 7

วิทยากรเหล่านี้ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติ ในพิธีกรรมในอดีตว่า มีส่วนที่แตกต่างจากปัจจุบัน ดังนี้

วัตถุสัญลักษณ์ นอกจากที่เหมือนกับที่ใช้ในปัจจุบันแล้ว ในอดีตยังมีเสื้อ หมอน กระโถน (สำหรับบ้านน้ำหมากน้ำลาย) ส่วนข้าวสุกนั้นชาวบ้านจะทำการรวมกันทุกครัวเรือน ภาชนะใส่บรรจุอาหารถวายเป็นขันโตก จำนวน 5 ขัน ถวายเจ้าบ้านบนหอ 1 ขัน อีก 4 ขันถวายแม่ธรณีเจ้าที่ และถวายช้างถวายม้าที่โคนเสา 4 เสา

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะส่งตัวแทนมาร่วมประกอบพิธี

ขั้นตอนการปฏิบัติในพิธี มีการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มากกว่าปัจจุบัน นับแต่เจ้าบ้านซึ่งมีชื่อว่า เจ้าหลวงเชียงใหม่ เทพบุตรเทวดา แม่ครัวเจ้าที่และจากการบันทึกของพอดเตอร์ กล่าวว่าในพิธีนี้ผู้ประกอบพิธีจะมีการเสี่ยงทายเมล็ดข้าวเปลือก เพื่อทำนายผลผลิตในปีการผลิตนั้น ๆ ด้วย

ส่วนบรรยากาศในงานพิธีสนุกสนานครึกครื้น เพราะมีการเชิญศิลปินช่างซอจากหมู่บ้านใกล้เคียงมาร่วม ไม่มีการ "ตั้งผาม" หรือจัดเวทีให้แต่ละเล่นซอกันบนพื้น นอกจากนี้ยังมีการตั้งวงเล่นสละซอซอซึงกันด้วย โดยความสนใจของผู้ซึ่งสนใจและรักการดนตรี ซึ่งจะนำเครื่องดนตรีของตนติดมือมาในงานพิธีด้วย

1.3 ฟ้อนผีเมิง²

ระดับการมีส่วนร่วม พิธีกรรมระดับกลุ่มเครือญาติ

วัตถุประสงค์ เพื่อแก้บนผีปู่ย่าหลังจากหายจากอาการเจ็บป่วย

สถานที่ ในผาม (ปะรำ) ภายในบริเวณบ้านของผู้ป่วย ผามนี้จะต้องลงมือสร้างในวันประกอบพิธีเท่านั้น และต้องให้เสร็จก่อนเริ่มประกอบพิธี คืออย่างช้าที่สุดประมาณ 6.00 นาฬิกา และจะตั้งรื้อทันทีที่เสร็จพิธีในตอนเย็น วัสดุต่างๆ ที่รื้อเสร็จแล้ว ต้องเอาออกมาไปไว้นอกบ้านทั้งหมด และไม่นำกลับมาใช้ประโยชน์ใดๆ อีกผู้อื่นจะมาเอาไปใช้ประโยชน์ก็ได้ ถือว่าได้ "ทิ้ง" แล้ว

ลักษณะของผามฟ้อนผีเมิงนี้ ประกอบด้วยวัสดุต่างๆ ดังนี้

เสาเนื้อ 6 ต้น

เสาไฟไถ 10 ต้น

ซ้อ 3 ตัว

ไม้นอนซ้อ ยาวสุดซ้อสำหรับผูกผ้าห้อยให้ผู้ฟ้อนผีมา "ห้อยผ้า" (โหนด) อัญเชิญผีมาเข้าประทับทรงร่างของตน ไม้นอนซื่อนี้ต้องเป็นไม้ชนิดที่แข็งแรงเป็นพิเศษ

1

แฉัด เอ็ม พอดเตอร์ โครงสร้างสังคมชาวนาไทย

- 2 นางเขียวชี้แจงว่า การฟ้อนผีที่ตนเป็นผู้อำนวยการพิธี มี 2 ลักษณะคือ ฟ้อนผีเมิงน้ำซ้า และฟ้อนผีเมิงม่าน เฉพาะในรายพิธีนี้เป็นฟ้อนผีเมิงม่าน ซึ่งมีองค์ประกอบที่แตกต่างกันบ้างบางส่วน นอกจากนี้ข้อนำพิจารณาอีกบางส่วนได้แก่ ลักษณะความคล้ายคลึงระหว่างการฟ้อนผีเมิง ของภาคเหนือกับการรำผีของชาตมอญในไทย ศึกษารายละเอียดจาก สุเอ็ด คชเสนี "วัฒนธรรมประเพณีมอญ" ใน วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 10 (3) (กรกฎาคม-กันยายน 2527) หน้า 50-63

- ไม้แป้ สำหรับพาดก่อน
- ก่อน
- หลังคามุงด้วยผ้าคันท์ ใช้หญ้าคาแต่งชายพอให้เห็นเป็น "หลังคา" แทนสมัยเดิมใช้หญ้าคาทั้งหมด แต่สมัยนี้หญ้าคาหายาก
- พื้นผาใช้เสื่อปูทับบนผิวดิน ไม่มีการยกพื้นแต่อย่างใด
- หิ้ง เป็นชั้นวางเครื่องเช่นสรวงบูชาปู่ย่า ยกพื้นสูงประมาณ 80 เซนติเมตร ตั้งอยู่ด้านในสุดของผาใช้ผ้าแดงปูทับ ได้หิ้งก็ใช้วางข้าวของอื่น ๆ ที่ใช้ในพิธี

ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม ตั้งแต่หลังฤดูการเก็บเกี่ยวไปจนถึงก่อนฤดูการเพาะปลูก โดยมากนิยมจัดพิธีกันในเดือน 8 เหนือ (พฤษภาคม)

ผู้ประกอบพิธี ผู้ที่เคยป่วยแล้วหายเพราะได้บนไว้กับผีปู่ย่า

ผู้อำนวยพิธี หญิงผู้เป็น "ตั้งเจ้า" ประจำหมู่บ้านซึ่งมีคนเดียว ชื่อนางเขียว ฟองแก้ว อายุ 71 ปี

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม คนที่หายป่วยแล้ว และบรรดาเครือญาติทั้งหลายตลอดจนชาวบ้านที่สนใจ ทั้งชายและหญิงไม่จำกัดวัย

วัตถุสัญลักษณ์ ในพิธีกรรม ได้แก่ เครื่องเช่นสรวงและเครื่องใช้ประกอบพิธีกรรม มีดังนี้

1. เครื่องบูชา

1.1 "สวยหน้าผา" หรือ กรวยดอกไม้หน้าประรำ สำหรับแขวนหน้าประรำ 24 กรวย ใช้ใบ "เกียงพะเม็ง" บรรจุเพียงอย่างเดียว

1.2 "สวยขันปู่ย่า" หรือ กรวยพานปู่ย่า เป็นกรวยใบเกียงพะเม็งเหมือนกันสำหรับใส่พาน หรือ "ขันหลวงปู่ย่า" 24 กรวย

1.3 "บอกปู่ย่า" เป็นกระบอกลีไม้ไผ่สูง 1 คืบ 2 นิ้ว ปากกว้างขนาด 1-1 นิ้ว บรรจุใบเกียงพะเม็ง จำนวน 12 กระบอก

1.4 "ต้นดอก" หรือพุ่มดอกไม้ตกแต่งไว้ในพาน

1.5 ข้าวสารใส่ในกาละมัง

1.6 ขันข้าวตอกดอกไม้ (พาน) มีดอกไม้ รูป 12 เทียนขี้ผึ้งใหญ่ 1 และข้าวตอก

1.7 น้ำส้มป่อยบรรจุในขันอลูมิเนียมขนาดใหญ่

2. อาหาร

2.1 อาหารคาว

- กบทอดสุก 1 ตัว
- ปลาย่างกรอบ -1 กิโลกรัม (เฉพาะปลาช่อนและปลาดตะเพียน ปั่นกัน 2 ชนิดนี้เท่านั้น) ย่างให้สุกกรอบ

ไก่ 10 ตัว ใช้ผัดปรุงเครื่อง 1 ตัว ที่เหลืออีก 9 ตัวใช้ต้มไม่
สับ คงลักษณะเป็นตัวๆ แต่ต้องให้สุก

ข้าวเหนียวหนึ่งสุกและข้าว "จ่าน" (ผสม) น้ำอ้อย (สีน้ำตาล)
แดง)

2.2 อาหารหวาน 1

ขนม " แฝ้แห้งขาว" 150 อัน

ขนม "แฝ้แห้งแดง" 150 อัน

ขนมเทียนขาว 150 อัน

ขนมเทียนแดง 150 อัน

2.3 ผลไม้

มะพร้าวอ่อน 160 ลูก ปอกเปลือกออกแล้วใช้แทนน้ำดื่มสำหรับ
เช่นฝัชมะก๋าลังฟ้อน

"กล้วยใต้" หรือกล้วยน้ำว้า 15 หวี

3. ของขบเคี้ยว

บุหรี่ปันบ้านภาคเหนือ

เมี่ยง

หมากพุด

4. เครื่องนุ่งห่ม ใช้สำหรับเป็นเครื่องแต่งกายของ "ผีฟ้อน" หรือวิญญาณ
บรรพบุรุษที่มาร่วม "ฟ้อน" (รำ) ในร่างทรงของญาติ ๆ ผู้ป่วยที่มาร่วมพิธี ได้แก่ ผ้าใส่รอง
ผ้าขาวม้า ผ้าสไบ ผ้าโพกศีรษะ เสื้อคอกลมแขนกระบอก เสื้อม่อฮ่อม ยาม (สำหรับผู้ชาย
กระเหรี่ยง)

5. เครื่องแต่งหน้า สำหรับผีบรรพบุรุษที่มาเข้าสู่ในร่างทรงของญาติ ๆ
ผู้ป่วย ได้แก่ กระจก หวี แป้งผัดหน้า ช้องผม ใส่รวมกันไว้ในกาละมัง

1

ขนมแฝ้แห้ง คือ ขนมที่ทำจากแป้งข้าวเหนียวผสมแป้งข้าวเจ้า ถ้าต้องการให้ขาวก็ผสม
ด้วยน้ำตาลทราย ถ้าต้องการให้แดงก็ผสมด้วยน้ำอ้อย (เป็นก้อนสีน้ำตาล) ทำเป็นแผ่น
แบนๆ (แฝ้แห้ง) แล้วทอดในน้ำมัน ส่วนขนมเทียนก็ปรุงในลักษณะเดียวกันแต่ห่อด้วย
ใบตอง เป็นรูปทรงกระบอกเล็กๆ แล้วนึ่งให้สุก ขนมทั้ง 2 ชนิดนี้เป็นขนมพื้นบ้าน
ภาคเหนือแต่โบราณ

6. "ผ้าห้อย" คือผ้าสีขาวผืนยาว ใช้ผูกติดกับข้อประรำห้อยย้อยลงมาเป็นที่ โหนของบรรดาญาติ ๆ ที่ต้องการถวายร่างเป็นที่ประทับทรงของ "ผีพ่อน" หรือผี ผีบรรพบุรุษทั้งหลาย

7. ดาบ 2 คู่ เป็นดาบเหล็ก 1 คู่ ดาบไม้ 1 คู่ ใช้ถวายให้ผีพ่อนรำดาบ ก่อนคืนร่างแต่ละช่วงตอนของผี

8. กระเปาะสานด้วยไม้ไผ่ ใช้แทนบาตร ในพิธีตอน "กุ่มบาตร"

9. มีดสั้นปลายแหลม ใช้เสียบปลาย่างในพิธีตอน "ผีกลาลง"

10. เครื่องมือเกี่ยวกับการเพาะปลูก ได้แก่ โถดำมไม้ (แบบเดิม) ควาด แอ็ก เชือกผูกคอควาย

11. เมล็ดข้าวเปลือก เมล็ดฝ้าย

12. ต้นดอกพิกุล กิ่งดอกพิกุลใช้แทนต้นข้าว

13. อุปกรณ์เกี่ยวกับการละเล่น ได้แก่

- บะบ้าเจ็ม (สะบ้า) มีลูกสะบ้าใช้เป็นตัวยิง ไม้กระดานแผ่นยาวใช้ กันลูกสะบ้าไม่ให้กระเด็นไกล ไม้กระดานตัดจะเป็นรูปครึ่งวงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 6 นิ้ว จำนวนหลายอัน ใช้เป็นตัวตั้งหรือเป่ายิงสะบ้า

- บะบ้าพัด หรือสะบ้าหมุน มีลูกสะบ้าใช้เป็นตัวยิง และลูกข้างที่ทำ ด้วยไม้กระดานตัดเป็นรูปวงกลมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5 นิ้ว เจาะรูตรงกลางเป็นที่เสียบ แกนหมุน ใช้เป็นเครื่องช่วยยิงสะบ้าไปให้โดนเป้า

- บะกอน (มะกอน) หรือลูกช่วงทำด้วยลูกฟ้ายัดเมล็ดนุ่น

- บอกไฟจักจั่น (บั้งไฟมีก้านมะพร้าวเสียบติด เวลาจุดจะพุ่งไปข้าง หน้าไกลมาก) 3 กระบอก ผูกติดรอบลำไฟขนาดยาวพอคนหามได้เกิน 1 คน

- กลองชุด "ซิงมอ" เป็นกลองชุดพื้นบ้านภาคเหนือ คล้ายชุด กลองยาวของภาคกลาง ใช้แห่ในพิธีที่ต้องการจังหวะสนุกสนานเร้าใจ

14. ต้ายผูกมือสีขาว - แดง สำหรับให้ผีปู่ย่า "มัดมือ" ลูกหลานเหลนที่ มากราบไหว้ตนในพิธี

15. ผ้าแดงใช้ปูหิ้งปู่ย่า

16. เครื่องใช้อื่น ๆ เช่น ถ้วยชามบรรจุอาหารเช่นผีพ่อน เท่ากับจำนวน ผีพ่อน อาหารที่บรรจุก็เป็นอาหารในพิธีดังกล่าวมาข้างต้น

ในซามไบหนึ่งก็จะประกอบไปด้วยสิ่งของ 12 อย่าง ได้แก่ ใบเกียงพะเม็ง ขนมหั้วแหล่ขาว ขนมหั้วแหล่แดง ขนมหั้วขาว ขนมหั้วแดง กล้วยน้ำวัว ข้าวเหนียวหนึ่ง ใก่อ้ว ปลาอย่าง เมียง บุหรี หมากพลู ¹

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

1. ระยะเวลาวันประกอบพิธีกรรม

การบนผีปู่ย่า เป็นพิธีกรรมก่อนพิธีพืชมอผี การจัดหรือไม้อัดพิธีพืชมอผีซึ่งถือเป็นการแก้บนขึ้นอยู่กับการบน "การบน" คือ การบนบานต่อผีปู่ย่าเพื่อร้องขอให้ผีปู่ย่าช่วยรักษาความเจ็บไข้หรือจุดประสงค์อื่น ๆ การบนจะจัดขึ้นที่หอผีปู่ย่าในบริเวณบ้านของผู้ป่วย ผู้ประกอบพิธีต้องเป็น "ตั้งเข้า" ผู้ชำนาญการโดยเฉพาะโดยตั้งเข้าจะนำเครื่องเช่นไปถวายเป็นประภคด้วย มะพร้าวอ่อน 1 ลูก กล้วยน้ำวัว 1 หวี จั๊ผึ่ง 1 แผ่น "จั๊สาย" หรือด้ายสำหรับพันใส่เทียน 1 ขด และเงินอีก 20 บาท บรรจุทุกสิ่งลงในพานรวมกัน เมื่อไปถึงหอผีก็ใช้ไม้ "ก๊บ" (คือไม้ที่ผ่าแล้วไม่มีลักษณะเป็นกระบอ) ไปปักไว้ใกล้ ๆ เสาหอผี 1 หลัก วางพานเครื่องเช่นแล้วตั้งเข้าก็บอกกล่าวว่ำ ... (ระบุชื่อผู้เจ็บป่วย) ได้เจ็บป่วย ขอให้ปู่ย่าได้มาปกป้องรักษาให้หาย หากมั่นใจว่าหายเจ็บหายไข้แล้วก็จะทำพิธีพืชมอผีให้ได้สนุกสนานรื่นเริงกันเป็นการแก้บน ในเดือน...(ระบุเดือนก่อนสิ้นเดือน 9 เหนือ) ซึ่งเป็นช่วงเวลาอิสระที่จะเลือกจัดพิธีตามความพร้อมของกำลังทรัพย์

สำหรับไม้หลักที่ปักข้างเสาหอผีนั้น ถ้าหากผู้ป่วยหายก็จะถอดออกวันพืชมอผี หากผู้ป่วยตายก็จะถอดออกในวันที่ตายนั้น

1

ในพิธีพืชมอผีเม็งน้ำฮ้า (ปลาร้า) ในซามไบใส่เครื่องเช่นผีพืชม 1 ใบ จะบรรจุสิ่งของ 21 ชนิด ได้แก่ ใบเกียงพะเม็ง ข้าวเหนียวหนึ่ง ใก่อ้ว ปลาร้า(ปลาเกลือทำจากปลาช่อน) กล้วยน้ำวัว ขนมหั้วดอกแดง ขนมหั้วแหล่ขาว ขนมหั้วแหล่แดง ขนมหั้วขาว ขนมหั้วแดง ขนมหั้วหัว (พิน) ขนมหั้ว (แบบพื้นบ้านภาคเหนือ) ขนมหั้ว (ขนมหั้วภาคกลาง) ขนมหั้วกลาน ข้าวต้มหัวหงอก กล้วยถั่ว (เชื่อม) ขนมหั้วขาว ขนมหั้วแดง (มะพร้าวแก้ว) เมียง บุหรีพื้นบ้าน หมากพลู อาหารของขบเคี้ยวต่าง ๆ เหล่านี้จะจัดให้มีขนาดพอคำ อย่างละ 1 คำ

การเตรียมพิธีพืชมณี

"ตั้งเข้า" ที่รับทำหน้าที่ "บน" ให้จะเป็นผู้กำหนดวันที่เหมาะสมสำหรับประกอบพิธีอีกชั้นหนึ่ง หลังจากฝ่ายผู้ปวยแจ้งกำหนดเดือนที่ตนพร้อมจะจัดพิธีได้ ทั้งนี้จะต้องเสียบค่า "ขันครู" ให้แก่ "ตั้งเข้า" เป็นเงินสด 300 บาท พร้อมด้วย เหล้าโรง 1 ขวด เบียร์ 1 ขวด ไก่ต้ม 1 คู่ ขนมแบบที่ใช้เช่นผี เช่น แผ่นหลักแดง แผ่นหลักขาว เป็นต้น

หลังจากทราบกำหนดวันประกอบพิธีแน่นอนแล้วฝ่ายผู้ปวย (ซึ่งหายเจ็บป่วยแล้ว) ก็จะแจ้งข่าวไปยังกลุ่มเครือญาติทั้งใกล้และไกลตลอดจนเพื่อนบ้านละแวกเดียวกันให้ทราบและมาร่วมในพิธีกรรม

การจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในพิธี นั้น "ตั้งเข้า" จะเป็นผู้กำหนดให้เจ้าของงานเป็นผู้จัดการโดยตนเองก็ช่วยกำกับอยู่ในบ้านงานด้วยในวันเตรียมพิธีก่อน 1 วัน นอกจากนี้วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำ "ผวม" หรือปะรำพิธีก็ต้องเตรียมในวันนี้ แต่จะยังไม่สร้างก่อนวันพิธี

นอกจากข้าวปลาอาหาร วัสดุสิ่งของที่จะใช้ในพิธีแล้ว เจ้าของบ้านยังจะต้องเตรียมอาหารสำหรับเลี้ยง "แขก" ผู้มาร่วมในพิธีด้วย อาหารที่ใช้เลี้ยงแขกจะต้องจัดเตรียมและเลือกชนิดอาหารที่เห็นว่าดีที่สุด ที่ขาดไม่ได้คืออาหารเกียรติยศอย่างน้อยต้องมี 1 ชนิด ขึ้นไป ซึ่งได้แก่ แกงอ่อม แกงฮังเล หรือลาบ เป็นต้น การจัดอาหารเลี้ยงแขกได้ไม่เพียงพอ หรืออาหารไม่มีคุณภาพจะเป็นเหตุให้เป็นที่ครหาติฉินของเครือญาติและแขกผู้มาร่วมพิธีได้

วันประกอบพิธีกรรม

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมพืชมณีเมื่อนี้จะแบ่งออกเป็น 2 ระยะเวลา คือ

1. ระยะเวลา "ก่อนตอน" หมายถึงหลังจากรับประทานอาหารเช้าและก่อนรับประทานอาหารกลางวัน

2. ระยะเวลา "กินตอนแล้ว" หมายถึงหลังจากรับประทานอาหารกลางวันแล้ว ซึ่งอาจจะเลยไปจนถึงเย็นประมาณ 17.00 นาฬิกาก็ได้

ระยะ "ก่อนตอน" อัญเชิญและบวงสรวงวิญญาณเจ้าปู่เจ้าย่าด้นสายสกุล

ประมาณ 04.00 นาฬิกา ฝ่ายญาติ ๆ ผู้ชาย (และอาจจะมีย่านบ้านใกล้เคียงด้วย) ก็จะมาช่วยกัน "ตั้งผวม" ให้แล้วเสร็จก่อน 06.00 น. หลังจากนั้นก็จะลำเลียงเครื่องบวงสรวงต่าง ๆ ขึ้นไว้บนหิ้งในผวม ประกอบด้วย ขันหลวงเจ้าปู่ บอกปู่ย่า ตันดอก ขันข้าวตอกดอกไม้รูปเทียน ขันน้ำส้มป่อย ข้าวสารทำเป็นกองพูนไว้ในกาละมังมีเทียนปักตรงกลางและใช้กรวยกรุด้วยใบตองสดครอบไว้ทั้งเทียนทั้งข้าวสาร

นอกจากนี้เครื่องใช้ในการประกอบพิธีอื่น ๆ ได้แก่พวกเสื้อผ้า เครื่องเช่นผีพ็อน ฯลฯ ก็
ต้องจัดไว้ในบริเวณใกล้ผามที่สะดวกในการหยิบใช้ ที่ลานหน้าผามก็ปักต้นแก้วพร้อมหม้อ
บรรจุน้ำวางไว้โคนต้น

ประมาณ 7.00 นาฬิกา หญิงอาวโสในสายสกุลทำหน้าที่ไปเชิญผู้ป๋ายจาก
หอผู้ป๋ายมายังผาม โดยใช้พานข้าวตอกดอกไม้รูปเทียนเป็นสื่อขณะที่เชิญนี้ตั้งข้าวอยู่ในผาม
ทำหน้าที่ "ห้อยผ้า" ไว้กับชื่อผามสำหรับเป็นที่ "ห้อยผ้า" ของญาติ ๆ ที่อยู่ทิศตนเป็นวง
ทรงวิญญาณผูกผ้าไว้กับชื่อเสร็จแล้วก็แขวน "ผ้าแดง" รอบชายคาผามสำหรับแขวนสว-
พะเม็ง

เมื่อหญิงอาวโสผู้เชิญวิญญาณเจ้าปู่เจ้าย่าเดินกลับมาถึงผามแล้วก็หมาย-
ความว่า เจ้าปู่เจ้าย่าก็ติดตามมาด้วยแล้วตามคำเชิญ ตั้งเข้าก็จะนำญาติ ๆ ผู้ป๋ายรวมทั้งผู้ป๋าย
ด้วยให้รู้ป๋าย โดยการกล่าวโน ตัสส ๑ 3 จบ แล้วกล่าวคำเชิญว่า

"ขอเชิญผู้ป๋ายมาเล่นมาม่วนเหี้ย แก้นบหื้อ... (ระบุชื่อผู้หายป่วยที่บนไว้)
นับตั้งแต่นี้ไป ขออย่าหื้อได้เจ็บป่วยเป็นหยั่งแหมพยาธิใดก็ขอหื้อหายไ้เหี้ย ขอหื้ออยู่ดี
มีสุขอายุมันยืนยาว" ระหว่างนี้ทุกคนต้องพนมมืออยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งตั้งเข้ากล่าวจบ

พอกกล่าวคำเชิญจบ คนตรีพื้นเมืองเริ่มบรรเลงเพลง โดยตั้งเข้าเป็นผู้ให้
ให้สัญญาณ

ตั้งเข้าเอาผ้าต่อง (ขาวม้า) ผ่ารุ่ง มาพาดกับตานถือไปคอนไว้บนป่าช้า
ให้ผ้าอยู่ด้านหลัง คล้องตะกร้า "บอกป๋าย" จำนวน 12 บอก ไว้ที่แขนขวา มือขวาถือ
มะพร้าวอ่อน 1 ลูก นำบอกป๋ายไปวางไว้ที่มุมผามด้านทิศใต้ นั่งลงกล่าวคำอธิษฐานพร้อม
ทั้งกรวดน้ำลงในบอกป๋ายทั้ง 12 บอก กล่าวเชิญผีเมือง ผีโต ผียาง ผี 12 หอให้มารับ
ขันข้าวทั้ง 3 ขันนี้ (ขันนี้เอาไปวางเตรียมไว้ล่วงหน้าแล้วแต่ละขันบรรจุขนม กับข้าวที่
เตรียมไว้ ข้าวตอกดอกไม้ เทียนขี้ผึ้งและมะพร้าว 1 ลูก) ขออย่าให้มีเหตุการณ์ใด ๆ
เกิดขึ้นในนี้... กล่าวเสร็จตั้งเข้าก็นำบอกป๋ายและขันข้าวตอกดอกไม้ (สำหรับเชิญผี)
มาไว้บนหิ้งตามเดิม ระหว่างที่ตั้งเข้าทำพิธีนี้คนตรียังคงบรรเลงอยู่ตลอดเวลา

คนตรีเปลี่ยนจังหวะเป็นเพลงโหมโรงกระชั้นถี่เร็วขึ้น ญาติผู้มาร่วมพิธีก็เริ่ม
ทยอยกันเข้าไปโหมผ้าที่แขวนไว้กับชื่อกลางผาม บ้างก็พบน้้ากับผ้าแล้วโยนตัวไป ๆ
มา ๆ ทำนองว่าผีเข้าแล้วก็ปล่อยมือออกไปพ็อนรำรอบ ๆ ในบริเวณผามและหน้าผาม ใน
งานนี้ผู้พ็อนเป็นผู้อยู่นอกสายสกุลได้ (ก่อนโหมผ้า) ผู้พ็อนทุกคนต้องใช้ผ้าที่เตรียมไว้ใน
พิธีคล้องคอบ้าง โปกหัวบ้าง และบ้างก็นุ่งใส่กางเกงใช้ผ้าคาดเอว สุดแต่ความพอใจ)

ในระหว่างนี้ วิญญาณปู่ย่าก็จะมาเข้าทรงในร่างของญาติผู้ป่วย 2 คน เมื่อเข้าทรงแล้วก็จะแต่งตัวนุ่งโจงกระเบน ใช้ผ้าคล้องคอและโพกหัว และร่วมพิธีรดน้ำด้วย แล้วก็เสกเป่าคาถาใส่ในกาละมัง เครื่องแต่งหน้าที่เตรียมไว้บนหิ้งเสกเสร็จแล้วตั้งเข้าก็แต่งตัวนุ่งโจงกระเบน คล้องคอด้วยผ้าในพิธี แล้วถือกาละมังเดินไปหากลุ่มญาติในพิธีพร้อมกับเทแป้งใส่มือแจกทั้งผีพ่อนและผู้ที่ยังไม่ได้พ่อน ซึ่งทุกคนต่างยืนมือรอรับกันอยู่แล้ว จนครบคนแล้วตั้งเข้าก็นำกาละมังกลับไปไว้บนหิ้งตามเดิม

ต่อจากนี้ก็เป็นการประชุมน้ำสัมน้อย โดยตั้งเข้าใช้ใบเกียงพะเม็ง 2 ช่อพ่อนไป ๆ มา ๆ ในพามสักครู่หนึ่งก็จุ่มใบเกียงพะเม็งในขันน้ำสัมน้อยประชุมไปทั่วบริเวณ เหล่าเครือญาติทั้งหลายต่างรออย่างตั้งอกตั้งใจ ในจำนวนนี้รวมทั้งผู้หายป่วยซึ่งนั่งในพิธีด้วยแต่ไม่ร่วมพ่อน

ประมาณ 10.00 น. ใกล้จะจบตอน ดนตรีเปลี่ยนจังหวะ ตั้งเข้ารำดาบคู่ (2 มื่อ) สักครู่หนึ่งก็เข้าไปลาเจ้าปู่เจ้าย่า แล้วถอดชุดพิธีออกแต่ผีพ่อนยังคงร่ายรำต่อไป ระหว่างนี้ผู้ที่มิได้พ่อนก็จะทำหน้าที่แจกเครื่องเช่นให้กับผีพ่อนคนละชาม ๆ เมื่อรับแล้วก็กินไปพ่อนไป

ประมาณ 11.00 น. เริ่มไหว้เจ้าปู่เจ้าย่าอีกครั้ง มีการจุดเทียนขี้ผึ้งเล่มใหญ่ที่เตรียมไว้ 1 เล่ม รูป 12 ดอก ยกขึ้นขวบดอกดอกไม้มาไหว้ โดยกล่าว นโม ตัสสะ 3 จบ แล้วกล่าวว่า

"ตั้งนี้ต่อไปขอให้อยู่ดีมีสุข ลูกเต้าหลานเหลนก็มาด้วยกันพร้อมหน้าทุกผู้ทุกคนแล้ว บัดนี้ก็ถึงเวลาแล้ว..." กล่าวจบญาติผู้ป่วย 2 คน ก็แต่งชุดพิธีแสดงตนเป็นเจ้าปู่เจ้าย่า ทำการ "รดน้ำปีใหม่" โดยอุ้มขันน้ำสัมน้อยไปตักสาดญาติ ๆ ไปทั่วบริเวณอย่างทั่วถึงกัน พอเบิกกันคนละเล็กละน้อย เสร็จแล้วก็ถอดชุดพิธีออก

ประมาณใกล้เที่ยงวัน ญาติคนใหม่ 2 คน แต่งชุดพิธี แสดงเป็นหญิง 1 ชาย 1 นั่งลงในพาม เป็นเวลามารับถวายอาหาร โดยตั้งเข้าเป็นผู้ยกขันข้าวมาถวาย ปู่ย่าก็นั่งกินพร้อมหยิบอาหารส่งให้ "ลูก ๆ หลาน ๆ " ที่นั่งอยู่ใกล้ๆ ไปด้วย อิ่มแล้วก็สูบบุหรี่ (กะแระด) กินเมี่ยง ญาติ ๆ ก็โหมผ้าและร่ายรำกันต่อไปเรื่อย ๆ

ดนตรีเปลี่ยนเป็นจังหวะและทำนองเป็นเพลงสมัยใหม่ บอกเวลาจบตอน ตั้งเข้าส่งดาบให้ปู่ย่าคนละคู่ ปู่ถือดาบเหล็ก ย่าถือดาบไม้ รำดาบกันไปสักครู่หนึ่งก็เป็นเสร็จพิธี "กึ่งผากข้าวตอน" ดนตรีหยุดบรรเลง

ระหว่างนี้เป็นเวลาหยุดพักรับประทานอาหารกลางวัน ผู้มาร่วมพิธีทุกคนจะเลือกนั่งกันตามบริเวณต่าง ๆ ที่เห็นว่าสะดวก ไม่มีการตั้งโต๊ะ แต่นั่งกับพื้นรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ ทั้งในพาม นอกพาม บนบ้าน ตามอัธยาศัย

สุดท้ายก็เล่น "บะบ้าจิ้ม" คือ สะบ้ายังเป่าไม้แผ่นครึ่งวงกลม ผู้ยิงได้เป้ามากที่สุดเป็นคน "จิ้ม" โดยใช้สะบ้าวางบนหลังเท้ายิงเป้าสุดท้าย หากถูกถือว่าชนะซึ่งเป็นช่วงสำคัญของการเล่น

ตอนการละเล่นนี้ใช้เวลากว่าชั่วโมงจึงจบตอน คนตรีเปลี่ยนจังหวะเพลง ผู้สวมบทแอ่ดชุดพิธีออก ผีพ่อนก็ออกจากร่างทรง

ตอน ปลุกข้าว ประกอบพิธีที่บริเวณพื้นดินหน้าผาม ให้ผู้ชายในหมู่เครือญาติ 1 คน สวมบทเป็นคนไถนา อีก 1 คน สวมบทเป็นควาย ไม่มีการสวมชุดพิธีใดๆ ผู้เป็นควายต้องคลาน "สี่ตีน" กับพื้น และถูกสวมแอกเหมือนควายจริงผูกเชือกจากแอกโยงมาผูกคันไถ คนไถนาก็ไถบังคับควายให้เดินหน้า "ฮี้ ฮี้ ขวา ขวา "

ถัดจากไถนาก็เป็นตอน "เผื่อ" ๆ คือการไถคราด เปลี่ยนเครื่องมือจากไถมาเป็นคราด ควายคลาน (คราด) ไปตามพื้นท่ามกลางเสียงดังกังวาลของคันไถและเสียงให้ร้องของคนดู

ถึงตอนหว่านเมล็ดข้าว ญาติผู้ใหญ่สวมชุดพิธีสวมบทเป็นชาย ใช้เมล็ดข้าวจริงหว่านไปตามพื้นดินบริเวณที่เพิ่ง "คราด" เสร็จไปก่อนหน้านี้ เสร็จแล้วทำท่า "ถอนกล้า" โดยเด็ดกิ่งพิกุลจากต้นที่เตรียมไว้แล้วเมื่อแรกตั้งผาม แล้วก็ "ปลุกข้าว" โดยวางกิ่งพิกุลกับพื้นดินเป็นแถว ๆ อย่างเป็นระเบียบ (ระหว่างนี้ "ผีพ่อน" ก็พ่อนไปคนตรีบรรเลงอยู่ตลอดเวลา) ต่อจากนั้นก็ "เกี่ยวข้าว" โดยเก็บกิ่งพิกุลขึ้นมา แล้ว "ตีข้าว" (นวดข้าว) โดยฟาดกิ่งพิกุลกับไม้กระดาน ต่อจากนี้ตั้งเข้าทำหน้าที่เป็น "คนข้าวขึ้นหลอง"(ยัง) โดยเก็บกิ่งพิกุลไปไว้ได้หิ้งในผาม คนตรีเปลี่ยนจังหวะ จบตอน

ตอนชนไก่ ญาติผู้ใหญ่สวมบทเป็นไก่ สวมชุดพิธี 3 คน เอาผ้าขาวม้ามาพันเป็นตัวไก่ ทำปมที่ชายผ้าให้เหมือนหัวไก่ ถือ "ไก่" ไว้ในมือคนละตัว เป็นไก่ชน 2 ตัว เป็น "ไก่ผ่า" 1 ตัว การชนไก่ก็ใช้วิธีจับ "ไก่" ทำท่าชนกัน หลอกล่อกันไปมา และในที่สุดกลายเป็นการแย่งไก่กันและกัน ระหว่างนี้ "ไก่ผ่า" จะมีบทบาทเป็นตัวชะลอความเข้มข้น ในที่สุดถ้าใครแย่งไก่ได้ก็จะเป็นฝ่ายชนะจับไก่ของฝ่ายตรงข้ามไปไว้บนหิ้งในผาม แล้วก็รับแจกอาหารในถาดเป็นรางวัล ผู้ชนะก็จะนำอาหารไปแจกแก่ผู้ร่วมพิธีอื่น ๆ เฉพาะตอนชนไก่นี้ใช้เวลากว่าชั่วโมง เพราะผู้ร่วมพิธีมีส่วนร่วมในฐานะผู้ดูและผู้เชียร์ บรรยาการเต็มไปด้วยความสนุกสนาน ครีครื้นไม่แพ้ตอนเล่นสะบ้า

ตอนแห่บอกลไฟ มีการตั้งขบวนแห่คล้ายของจริง เริ่มตั้งขบวนและเคลื่อนมาจากบริเวณบ้านอีกหลังหนึ่ง ผู้ร่วมขบวนมีทั้งชายหญิงเด็กผู้ใหญ่ ชายถือขันข้าวตอกดอกไม้ นำขบวน ตามด้วย "บอกลไฟ" (บั้งไฟ) เป็นบอกลไฟจึกจั่น 3 กระบอกผูกติดกับลำไม้ไผ่ยาวต้องหาม 2 คน (แม้จะไม่หนักเลย) มีผู้เดินตามขบวนและปิดท้ายด้วยขบวนแห่กลอง "ซังมอญ" เมื่อเข้ามาใกล้ผาม ฝีพายก็จะออกไปพ่อนรับขบวนแห่บอกลไฟนำขบวนเข้ามาในบริเวณพิธีรอบต้นแก้ว 3 รอบ แล้วเข้าในผาม ตั้งเข้าประพรมน้ำสัปปายให้ทั้งบอกลไฟและคนในขบวนแล้วนำบอกลไฟไปจุดนอกผาม ระหว่างนี้เสียงกลองซังมอญและดนตรีพ้องผัดต่างประโคมด้วยจังหวะกระชั้นเป็นที่ครึกครื้นเร้าใจ (น่าสังเกตว่าช่วงแห่บอกลไฟนี้ผู้ชายได้รับอนุญาตให้เข้าในผามได้) จุดบอกลไฟเสร็จแล้ว ดนตรีเปลี่ยนจังหวะ จบตอน

ตอนคล้องช้าง ญาติผู้ชายสมทบเป็นช้าง 1 คน (ไม่มีการโหนดัว แต่ผู้หญิงที่สมทบต่างๆ ต้องโหนดัวทุกคน) เป็นควาญช้าง 1 คน "ช้าง" ต้องลงกลาน "สี่ตีน" อยู่บริเวณหน้าผามใกล้ต้นพิกุล ฝ่ายควาญก็ใช้ผ้าขาวม้าแทนเชือกไล่คล้องช้าง ช้างก็พยายามหลบเอาเถิดเจ้าล่อกันเป็นพัลวัน คนดูก็เชียร์เสียงดังเป็นบรรยากาศสนุกสนานตื่นเต้นอีกฉากหนึ่ง ในที่สุดควาญก็จะคล้องช้างได้และอุ้มช้างเข้าผาม ช้างใช้วิธีเดินสี่ขาไม่กลานเข้าอีก ตั้งเข้าก็จะเอาถ้วยอาหาร (เครื่องเช่นผี) ส่งให้ช้างรับเอา พร้อมกับใส่เงินให้อีก 25 บาท เป็นการ "มัดมือ" รับขวัญช้าง ใช้ด้ายสายสิญจน์ผูกมือ ให้พรว่า "ตั้งแต่นี้ไป ได้ออกป่าออกดงมาแล้ว ได้มาอยู่บ้านอยู่จ้องก็ขอให้อายุยืนยืนยาว" ดนตรีเปลี่ยนจังหวะ ฝีพายคลื่นร่างทรง จบตอน

ตอนผีเสื้อ ตั้งเจ้าใช้ผ้าต่อ (ขาวม้า) "คลุมโปง" สมทบเป็นผีเสื้อ (การสมทบของตั้งเจ้าไม่มีการโหนดัว) พ่อนยงโย่งหยก (เพราะมองไม่เห็น) มือถือปลาแห้ง 1 ตัว ชูร่อนไปๆ มาๆ สักครู่ใหญ่ช้างตัวเดิมก็จะเข้ามาคาบเอาปลาแห้งวิ่งขึ้นบนบ้านผู้หายป่วยเอาปลาแห้งไปเก็บไว้ในครัว แล้วกลับลงมาในผาม ฝีพายก็พ่อนต่อไปอีกสักพักหนึ่ง ดนตรีเปลี่ยนจังหวะ ฝีพายคลื่นร่างทรง จบตอน

ตอนย่างไปไข่ (กะเหรี่ยงไป(ทำ)ไร่) ตั้งเจ้าสมทบเป็นยาง แต่งชุด (ที่ดูเหมือนเป็น) ยาง สะพายย่าม ในย่ามบรรจุอาหารหวานคาวอย่างที่เตรียมไว้ พิเศษคือ กบทอดสุก 1 ตัว และปลาแห้งสุกกรอบ 1 ตัว เดินออกไปที่ต้นพิกุลหน้าผาม ซึ่งสมมุติว่าเป็นไร่ของตน แล้วปลดย่ามวางลงโคนต้นพิกุล พูดต่างๆ ว่า "สุพากันผ่อ(ดูแล) ครัวนี้เนื้อเสียจะไปยะไข่ ไปปลุกครัว" จากนั้นก็เดินออกไปอีกหลายก้าวแล้วใช้เมล็ดฝ้าย เมล็ดข้าวเปลือกโปรยลงบนดินเสร็จแล้วก็พูดอีกว่า "สุผ่อ(ดูแล) ครัวกำเนื้อ อย่าไปลักครัวเนื้อ เสีย

จะไปพ่อครัวในโฮ่ ข้าว ผ่าย ดีแก่ดีเกี่ยวละกาขัง" พออย่างหันหลัง ชาวบ้าน(มีผู้สวมบทอีกต่างหาก) ก็ขโมยยามวิ่งไปในพาม อย่างหันหลังกลับมองไปที่โคนต้นพิกุล รู้ว่ายามถูกขโมยไปแล้ว ก็พูดว่า "เฮ้อ... เขาลักครัวเสียวไปเหี้ยหมด เสียวก็จะปึก(กลับ) บ้านแล้ว" แล้วตั้งเข้า (ยาง) ก็เดินเข้าพามดนตรีเปลี่ยนจังหวะบรรเลงเพลงลา ตั้งเข้าถอดชุดพิธี ผีฟ้อนคืนร่างทรง

ทันทีที่ดนตรีบรรเลงเพลงลาจบลง ตัวแทนนักดนตรีจะทำพิธีหรือหลังคาพามให้ 1 ไพ(คา) จากนั้นญาติๆ ผู้(หาย) ป่วยก็จะช่วยกันรื้อพามต่อไปจนเสร็จจนออกมาไว้นอกบ้าน

หญิงอาวุโสผู้ทำหน้าที่เชิญผีปู่ย่าตอณาเข้า ต้องทำพิธีเชิญผีปู่ย่ากลับหอ โดยยกขันข้าวตอกดอกไม้ ขันหลวงและบอกผีปู่ย่า 12 บอก ไปไว้ที่หอผีเสร็จแล้วกล่าวว่า "เสร็จการเสร็จงานแล้วปึกบ้านปึกจองกันแล้ว (ปึก.กลับ) ครัวก็เอามาแล้ว อะหยัง(อะไร) ก็เอามาแล้ว เชิญปึกบ้านปึกจองเด้อะ" กล่าวเสร็จก็ถอนไม้หลักที่ปักไว้เมื่อครั้งมาบนทั้งเสียเป็นเสร็จพิธี (ประมาณเกือบ 18.00 นาฬิกา)

ผู้ให้ข้อมูล

1) นางบัวเขียว ฟองแก้ว อายุ 71 ปี บ้านเลขที่ 32 หมู่ 6 เป็นผู้สืบสายสกุลเจ้าหลวงในหมู่บ้านทุ่งแดง มีอาชีพเป็นตั้งเจ้าในพิธีเกี่ยวกับผีต่าง ๆ และเป็นมาฆีแต่ไม่ค่อยได้ให้บริการในระยะหลัง ๆ นี้ นอกจากนี้ยังจำหน่ายสุราในหมู่บ้านด้วย

นางบัวเขียวเล่าว่า การเป็นตั้งเจ้าจะต้องปฏิบัติตัวแตกต่างจากชาวบ้านธรรมดา มีข้อปฏิบัติยึดถือเคร่งครัด โดยมีข้อห้ามดังนี้

1. ถ้าไปงานศพ ต้องไม่ขึ้นไปบนบ้าน ต้องไม่เข้าไปใต้ถุนบ้าน ห้ามรับประทานอาหารและน้ำในงานศพ

2. ห้ามรับประทานอาหารประเภท น้ำเต้า ผักปึง ปลาไม่มีเกล็ด หอย เต้าหู้ปลี เนื้อวัว ควาย ตีนหมู ผลไม้ซากเดนนกหนู หรือที่มีคนกินไปก่อนแล้ว

2) นางจันทร์ ยินดี อายุ 63 ปี เป็นผู้ประกอบพิธีฟ้อนผีในปี 2531 นี้

1.4 ไหว้ผีฝ่าย

ระดับการมีส่วนร่วม ระดับชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้มีน้ำนารุ่งโรจน์อย่างอุดมสมบูรณ์

สถานที่ประกอบพิธีกรรม ที่หอผีซึ่งตั้งอยู่ 2 ฟากฝั่งแม่น้ำปิงบริเวณฝายท่าวังตาล ฝายนี้ใช้กันน้ำเพื่อทดน้ำเข้าคลองแยกออกจากแม่น้ำปิงไหลเข้าไปบำรุงพื้นที่เพาะปลูก ในเขต 3 ตำบล ได้แก่ ท่าวังตาล ดอนแก้วและหนองแฝก คลองนี้เรียกว่า "เหมืองท่าวังตาลสามัคคี"

ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม เดือน 9 (เหนือ) ของทุกปี ซึ่งเป็นระยะติดต่อกันระหว่างเดือนพฤษภาคมและมิถุนายน อันเป็นช่วงต้นฤดูฝนก่อนลงมือทำการผลิตในไร่นา ไม่มีการกำหนดวันขึ้นหรือแรม แต่จะยกเว้นเฉพาะวันพระกับวันพุธ

ผู้ประกอบพิธี คณะกรรมการเหมืองฝาย ผู้มีหน้าที่ดูแลฝายท่าวังตาล

ผู้อำนวยพิธี เป็นผู้ช่วยประธานเหมืองฝายท่าวังตาลและเป็นอุปนายกสมาคมผู้ใช้น้ำ

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม คณะกรรมการเหมืองฝายท่าวังตาล(บุรุษ) ทุกคน ซึ่งมีตำแหน่งเป็นหัวหน้าฝายประจำหมู่บ้านต่างๆ ในเขตพื้นที่รับน้ำจากฝายทั้งหมด 3 ตำบล ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนชาวนาในพื้นที่ควบคุมของตนๆ ในวันที่ผู้วิจัยไปสังเกตการณ์ร่วม และสัมภาษณ์ ปรากฏว่ามีสตรีผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร 1 คน และเจ้าหน้าที่สำนักงานอีก 1 คน เป็นตัวแทนพรรคการเมืองหนึ่งในเขตอำเภอสารภีไปร่วมในพิธีกรรมนี้ด้วย

วัตถุประสงค์พิธีกรรม

1) เครื่องบูชา ได้แก่

รูป 3 ดอก

เทียนขี้ผึ้ง 6 เล่ม

ดอกไม้ไม้อัจฉริยะจำนวนชนิดและสี

2) อาหาร ได้แก่

ลาบแดง (เนื้อหมู) และหลู้ (ยำน้าเลือดสดๆ)

แกงอ่อม (เนื้อหมู)

หัวหมู ประกอบด้วยอวัยวะส่วนต่างๆ ของหมูได้แก่ หัวหมู เครื่องในหมู หางหมู ขาหมู 4 ขา ซึ่งถือว่าเป็นหมูที่มีร่างกายครบทุกส่วน 1 ตัว ที่เรียนพันธุ์ดี ปีนี้ได้รับบริจาคร่วมจากตัวแทนพรรคการเมืองหนึ่งที่หาเสียงในเขตอำเภอสารภี

3) เครื่องดื่ม ได้แก่

น้ำ (ปีนี้มีน้ำเป็นใสหม้อคูลเลอร์และถ้วยกระดาษไขยี่ห้อโกลาบริจาคโดยตัวแทนพรรคการเมือง) 1 แก้ว

เหล้า 1 ขวด เทใส่แก้วครึ่งแก้ว

ขั้นตอนปฏิบัติในพิธีกรรม

1) ระยะเวลาวันประกอบพิธีกรรม คณะกรรมการการเมืองฝ่ายประชุมตกลงหาวันมงคลเพื่อประกอบพิธีหลังจากนี้ก็แจ้งแก่เจ้าของสวนลำไย ซึ่งมีพื้นที่รับน้ำมากและมีฐานะค่อนข้างมั่งคั่ง เพื่อเรียกรไ เงิน สำหรับใช้ในพิธี ซึ่งจะได้รับบริจาครายละตั้งแต่ 500-800 บาทต่อปี ส่วนชาวนาในเขตพื้นที่รับน้ำจากฝายท่าวังตาลจะไม่ต้องจ่ายเงินค่าประกอบพิธี เพราะทางสมาคมฯ จะนำเงินกองกลางออก¹เป็นค่าใช้จ่ายแทน

ค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธีกรรมแต่ละปีประมาณ 1.200-2.000 บาท

เมื่อกะประมาณค่าใช้จ่ายได้แล้วก็จะมอบหมายให้กรรมการคนใดคนหนึ่งหรือหลายคน รับผิดชอบในการจัดซื้อและเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในพิธีไปในวันประกอบพิธี

2) วันประกอบพิธีกรรม

ตอนบ่ายประมาณ 15.00 นาฬิกา คณะกรรมการการเมืองฝ่ายทั้งหลายจะทยอยกันเข้าสู่บริเวณพิธี ช่วยกันจัดเตรียมเครื่องอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาร่วมพิธี ได้แก่ การปูผ้าเดินเท้า การตั้งโต๊ะบริการน้ำ ตั้งโต๊ะวางเครื่องเช่น หน้าหอผี ก่อไฟปรุงอาหารจากเนื้อหมูสดๆ ที่ซื้อมาจากตลาด ระหว่างนี้จะมีการสนทนาวิสาสะกันไปทำอาหารกันไปและบ้างก็ดื่มสุราและกินกันแก้มไปพลาง ส่วนประธานการเมืองฝ่ายจะได้รับแต่งตั้งเป็นประธานในพิธีโดยตำแหน่ง

1

คณะกรรมการการเมืองฝ่ายท่าวังตาล ได้รวมตัวกันขออนุญาตจากทางราชการก่อตั้งเป็นสมาคมผู้ใช้น้ำเหมืองฝายท่าวังตาล มีเงินกองทุนกลางสองแสนกว่าบาทได้มาจากค่าเช่าที่ของเหมืองฝาย โดยเอกชนทำสัญญาเช่าเป็นเวลา 15 ปี นับแต่ปี 2526 เป็นเงิน 2.5 แสนบาท สมาคมได้ฝากเงินจำนวนนี้กับธนาคารเพื่อเอาดอกเบี้ย นายจันทร์ ไชยเจริญวงศ์ ประธานสมาคมฯ ชี้แจงว่าเงินกองทุนกลางดังกล่าวช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายของชาวนาผู้ใช้น้ำจากฝายนี้ทุกครัวเรือน

การปรุงอาหารจัดเตรียมเครื่องเช่นใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมงเศษๆ อาหารที่ประกอบสำเร็จแล้วจะถูกตักใส่ถ้วยชามบรรจุลงในถาดลังกะสี ลำเลียงไปวางไว้บนโต๊ะเครื่องเช่น พร้อมทั้งน้ำ เหล้า และทุเรียน ตลอดจนพานดอกไม้ธูปเทียน เมื่อสมาชิกผู้เข้าร่วมพิธีกรรมมาพร้อมแล้วพิธีเช่นไหว้จึงเริ่มขึ้นเมื่อเวลาประมาณ 17 นาฬิกา

ผู้อำนวยพิธีเข้าไปจุด เทียน ปักที่จานข้าวเหนียว 1 แห่ จานทุเรียน 1 แห่ และที่โคนเสาหอ 4 แห่ แล้วพนมมือถือพานดอกไม้ธูปเทียนเข้าหน้าโต๊ะเครื่องเช่น กล่าววาทะอัญเชิญให้แม่ธรณีมารับกินของเช่นสังวและขอพรให้อำนวยความสุขสวัสดิ์ให้ข้าวน้ำบริบูรณ์แก่ชาวนาทุกคน ระหว่างนี้ หัวหน้าเหมืองฝ่ายคนอื่น ๆ ก็จะอธิษฐานในใจกันทุกคน เมื่อผู้อำนวยพิธีกล่าววาทะเสร็จ ก็จะรอกันจนกว่าเทียนทุกเล่มจะละลายมอดดับ อันถือว่าพิธีกินอิ่มแล้ว

จากนี้ผู้อำนวยพิธีก็จะเข้าไปกล่าววาทะอีกครั้งเพื่อขออนุญาตกินอาหารที่เหลือทั้งหมด พร้อมทั้งกล่าวขอให้แม่ธรณีอวยชัยให้พรแก่ทุกคนอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นก็เป็น การกินเลี้ยงกันในหมู่ผู้มาร่วมพิธี มีการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ปัญหาทุกข์สุขเกี่ยวกับการผลิต และตัวแทนพรรคการเมืองก็พยายามกล่าวให้การให้ความช่วยเหลือแก่ชาวนาและเรียกร้องให้ชาวนาไปลงคะแนนเสียงให้บุคคลในพรรคของตน และในระหว่างคนกินเลี้ยงกันก็มีการซื้อเหล้ามาเพิ่มอีกเรื่อย ๆ จนเมื่ออิ่มหน้าสำราญกันดีแล้วก็ช่วยกันเก็บข้าวของแล้วแยกย้ายกันกลับ

อนึ่งการเช่นนี้จะทำทั้ง 2 ฝากฝั่งในเวลาเดียวกันแต่ด้านทิศตะวันตกจะเลี้ยงเฉพาะ ลาบกับแกงอ่อม ส่วนทิศตะวันออกซึ่งเป็นด้านบริเวณส่งน้ำจากฝาย จะเช่นทุก อย่างที่เตรียมไป

วรรณกรรมในพิธีกรรม

- 1) วาทะกล่าวเชิญและขอพรครั้งแรก

สำนวนที่ 1¹

" บัดเดี๋ยวนี้ก็เป็นกาลสะพานเวฬุ ของแม่ธรณีเจ้าที่ ที่وابฟักรักษายังในโขง เขตนี้ ตลอดจนฝายกันน้ำ เคียนนี้กำนันผู้ใหญ่บ้านตลอดจนผู้ช่วยเหมืองฝายอยู่คู่คุณ ได้นำเอาเครื่องเช่นไห รมีหัวหมู ข้าวตอกดอกไม้ รูปเทียน เหล้าพันธ์หนึ่งพร้อมทั้งจิ้นลาบ แกงอ่อม เอามาตั้งไว้แล้ว ขอแม่ธรณีเจ้าที่ที่รักษาฝายนี้ จงโปรดมารับมารองเอาที่หัวหน้าเหมืองฝายที่มาพร้อมกันนี้ ได้มาบ่นมาถวาย หื้ออยู่ดีมีสุขอยู่คู่คุณ ตลอดถึงหื้อราษฎรอื่น ทำนาอยู่ในฝายนี้ ขอหื้อน้ำได้กินบริบูรณ์ดี เชือกสวนไร่นาขอได้ข้าวได้น้ำเลี้ยงชีวิตอยู่คู่คุณ หื้อสมบัตติ สาธุ "

สำนวนที่ 2²

"โอ... ขอเชิญเจ้าที่เจ้าทางที่เป็นใหญ่เป็นโตในเหมืองฝาย ที่รักษาฝายนี้ ที่นี่ ขอเชิญมารับเอาของกินของท่านอันพวกข้าพเจ้าผู้เป็นลูกแล้วลูกเสียม ได้จัดได้นำมาบ่นมาถวายในวันนี้ ขอหื้อเจ้าพ่ออยู่มีลูกหื้อรับเอาเครื่องขี้นาของข้าพเจ้าที่ได้เอามาบ่นมาถวายหื้อแก่เจ้าพ่อที่รักษาฝายอยู่ยังเหมืองฝายอันนี้ และขอหื้อเจ้าพ่อจงกินหื้ออิ่มหน้าสำราญ เพื่อพวกข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอหื้อได้อยู่เย็นเป็นสุข ขอหื้อเจริญ ะ ขออย่าหื้อได้เจ็บไข้ได้ป่วย ขอหื้อได้น้ำอุดมสมบูรณ์ ขออย่าหื้อฝายได้หล่นได้เสีย พร้อมกับพวกข้าพเจ้าที่มาทำงานขออย่าหื้อได้เจ็บได้ป่วย พร้อมกับขอหื้อข้าวในนาจงงอกงาม ได้พืชผลตามความปรารถนาของพวกข้าพเจ้าทุกน้ระการเทอญ"

2) ไหวหาวครั้งสุดท้ายของตั้งเจ้าผู้อำนาวยพิธิครั้งนี้

"บัดเดี๋ยวนี้ ได้มาถึงมาดแม่ธรณีเจ้าที่กินอิ่มหน้าสำราญแล้ว หัวหน้าเหมืองฝาย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตลอดถึงผู้ช่วยฯ และตัวแทนราษฎรทุก ๆ คน บัดเดี๋ยวนี้ก็ขอกินขี้นาของแม่ธรณีโปรดอนุญาตปลงบ่นหื้ออยู่คู่คุณได้กิน และหื้ออยู่ดีมีสุขเหมือนกันอยู่คู่คุณ แต่เดี๋ยะ"

¹ สัมภาษณ์ นายคำอ้าย ชูดวง อายุ 54 ปี มีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยประธานเหมืองฝายท่าวังตาลและทำหน้าที่เป็นตั้งเจ้าในพิธีปีนี้ สัมภาษณ์ ณ บริเวณประกอบพิธีไหว้ฝายท่าวังตาล วันที่ 9 มิถุนายน 2531

² นายจันทร์ ไชยเจริญวงศ์ อายุ 70 ปี มีตำแหน่งเป็นประธานคณะกรรมการเหมืองฝายท่าวังตาล สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 38 หมู่ 9 ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2531

1.5 แผนางแนวขอฝน

ระดับการมีส่วนร่วม พิธีกรรมระดับชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ไร่นามีน้ำอุดมสมบูรณ์

สถานที่ ภายในบริเวณหมู่บ้าน

ช่วงเวลาประกอบพิธี เฉพาะในปีที่แห้งแล้ง เพราะฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ระยะเวลาที่จะเริ่มลงมือทำนาได้แล้ว แต่กลับยังทำไม่ได้ และเวลาประกอบพิธีตอนบ่ายต่อช่วงเย็น

ผู้ประกอบพิธี ชาวนา ชาย หญิง ในหมู่บ้าน

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ชาวนา ชาย หญิง ทั้งหนุ่มแก่และเด็ก ผู้ซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันคือ ต้องการแก้ปัญหาวิกฤตเกี่ยวกับการผลิตเนื่องมาจากฝนแล้ง

ผู้อำนวยการพิธี ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน

วัตถุประสงค์หลักในพิธีกรรม

1. แกว ตัวเมียสีดำเพราะชาวบ้านเชื่อกันว่าสีดำมีความศักดิ์สิทธิ์มากกว่า แต่หากหาแมวดำไม่ได้ก็อนุโลมตามความจำเป็น

2. กรงขัง ทำจากไม้ เพื่อขังแมวกันไม่ให้แมววิ่งหนีไป

3. น้ำ (แทนฝน) เพื่อใช้รดตัวแมวที่อยู่ในกรงขังจนเปียกและใช้รดผู้ร่วมขบวนด้วย

ขั้นตอนปฏิบัติในพิธีกรรม

ระยะก่อนวันประกอบพิธี เมื่อเห็นว่าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลจนเกรงว่าหากปล่อยให้เกิดสภาวะเช่นนี้ต่อไปอีกจะทำให้ขาดน้ำเพาะปลูก และอดอยากขาดแคลนชาวนา กลุ่มหนึ่งในหมู่บ้านก็จะนัดหมายกันประกอบพิธีกรรม แล้วใช้วิธีบอกกันต่อๆ ไปยังชาวนาครัวเรือนอื่นๆ และมอบหมายให้มีการเตรียมข้าวของเครื่องใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมจนเป็นที่เรียบร้อย

1.6 ฟังธรรมปลาช่อน

ระดับการมีส่วนร่วม พิธีกรรมระดับชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล จะได้มีน้ำป้อนในไร่นา

สถานที่ประกอบพิธีกรรม ในวัดประจำหมู่บ้าน บริเวณที่เกี่ยวข้อง ได้แก่
โบสถ์ และ ดันโพธิ์

ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม ช่วงต้นฤดูทำนาในปีที่ฝนแล้ง ไม่ตกต้องตาม
ฤดูกาล

ผู้ประกอบพิธี ชาวนาในหมู่บ้าน

ผู้อำนวยการพิธี อาจารย์วัด หรือไวยาจักร

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ชาวนาในหมู่บ้านไม่จำกัดเพศวัย

วัตถุประสงค์หลักในพิธีกรรม

1) เครื่องบูชา

- ดอกไม้ 1 พาน
- ธูป 1 ห่อ
- เทียน 1 ห่อ
- น้ำส้มป่อย
- ธรรมปลาช่อน 1 ผูก (กัณฑ์)

2) สัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ของน้ำ

- ปูมีชีวิต 10 ตัว
- ปลามีชีวิต 10 ตัว
- หอยมีชีวิต 10 ตัว
- คางคกมีชีวิต 4-5 ตัว
- นกกระยางขาวทำด้วยแก่นไม้ป้อ 4 ตัว

3) แม่น้ำจำลอง ใช้กาละมังขนาดใหญ่วางน้ำค่อนกาละมัง

4) สัญลักษณ์แสดงขอบเขตบริเวณชล

- รั้วไม้ไผ่สานลายจักขนาดสูง 1 เมตร ความยาวขนาดใช้ล้อมวิหาร

1 รอบ ล้อมโคนตันโพธิ์ 1 รอบ

- เสาลักบัว 4 เส้า สำหรับยึดแนวรั้ว และเป็นที่แขวนนกกระยาง

ไม้ป้อ สูงประมาณ 1-2 เมตร

วันประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านที่สมัครใจจะร่วมขบวนแห่จะแต่งตัวกันแปลกๆ เช่น แต่งเป็นลิง ผู้ชายนุ่งกระโปรงผู้หญิงและเขียนหน้าทาปากด้วยสีดำ หรือกะต๋ากะต๋าง ตัวแมลงหากไม่ใช่แมวดำก็จะถูกจับป้ายสีดำแล้วเอะอะมอมแมมก่อนจะถูกจับใส่กุ๊วข้าง ๙๕๑ โดยผู้อำนวยพิธีซึ่งร่วมในขบวนแห่ด้วย เป็นผู้กล่าวไวยาหารกับนางแมว ทำนองว่า "นางแมว เหย...ขอฟ้า ขอฝน ให้ตกลงมาด้วย..."

ในขบวนแห่จะนำโดยผู้อาวุโส ติดตามด้วยนางแมว ซึ่งจะมีคนหามกรงจิ้งเดินไป ผู้ร่วมขบวนแห่พิธีและกลุ่มผู้ตีฆ้องตกลอง . เล่นกันด้วยจังหวะอิสระ ตลอดระยะทางที่เคลื่อนขบวนแห่ไปนั้น ก็จะมีการร้องรำทำเพลง ร้องตะโกนว่า "นางแมวมาแล้ว ๆ ๆ นางแมวเอาฝนมาแล้ว ... ๆ ๆ" นอกจากนี้ยังมีการส่งเสียงไซโยโฮร้องกันอีกที แสดงถ้อยคำเยาะเย้ยถากถางเหวต่าฟ้าดิน . และที่สำคัญคือนางแมวจะต้องถูกสาदनํ้าอยู่ตลอดระยะทาง ทั้งโดยผู้ร่วมขบวนพิธีและชาวบ้านที่อยู่ใกล้ทางที่นางแมวผ่าน ซึ่งถือกันว่า นางแมวผ่านไปบ้านใครหากเจ้าของบ้านไม่ตักนํ้ารดแมวและขบวนแห่แล้วแมวจะโกรธมาก ไม่ยอมเรียกฝนให้ตกลงมา ดังนั้นเจ้าของบ้านแต่ละบ้านจึงต้องคอยตักนํ้าสาदनางแมวและขบวน โดยการสาดีให้เป็นฝอยคล้ายฝนตก พร้อมกับพูดว่า "เฮ้ ฝนตกแล้ว" ผู้ร่วมขบวนก็จะส่งเสียงโหร้องยินดี ฝ่ายนางแมวเมื่อถูกสาदनํ้าจะเปียกและได้ยินเสียงอีกทีก็ครีครื้น ก็จะเกิดความหวาดกลัวและหนาวสั่นส่งเสียงร้องและกระโดดไปตลอดทาง ซึ่งคนเชื่อว่า ตามปกติแมวจะเป็นสัตว์ที่เกลียดนํ้า เกลียดฝน ถ้ามันเห็นฝนตกหรือฝนกำลังจะตกมันจะส่งเสียงร้อง ดังนั้นการที่แมวร้องในขบวนพิธีจึงเป็นการแสดงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ สามารถเรียกฝนให้ตกลงมาได้

ในอันดับแรกแรกขบวนแห่จะเคลื่อนไปยังบ้านกำนัน ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ใหญ่ที่มีศีลมีธรรมนำเคารพก่อน จากนั้นจึงเคลื่อนไปรอบ ๆ หมู่บ้าน ตั้งแต่บ่ายจนถึงเย็น เมื่อเสร็จพิธีในวันแรกแล้วหากฝนยังไม่ตกภายใน 3-7 วัน ก็จะจัดขบวนแห่ขึ้นอีก รอไปอีก เช่นนี้หากฝนยังไม่ตกอีกก็จะแห่อีกเป็น ครั้งที่ 3 ซึ่งขบวนแห่นางแมวครั้งสุดท้ายนี้จะระดมผู้คนมาร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ทั้งหมู่บ้าน และถ้าหากฝนยังไม่ตกอีกก็เป็นอันจบพิธีกรรมแห่นางแมว (และอาจจะเตรียมจัดพิธีกรรมฟังธรรมปลาช่อนกันต่อไป...ผู้วิจัย)

ผู้ให้ข้อมูล

1. พ่ออัยเม่น เงามเมม อายุ 89 ปี หมู่ 6
2. นายมา ทองหาบ อายุ 60 ปี หมู่ 6

5) เครื่องฉันของพระเป็นของขบเคี้ยว ได้แก่ หมากรู เมียง บูหรี
ขั้นตอนปฏิบัติในพิธีกรรม

1) ระยะก่อนวันประกอบพิธีกรรม

ชาวบ้านจะช่วยกันหาไม้ไผ่มาตามจำนวนที่ต้องการ ใ้ทำรั้วรอบโบสถ์ และรอบโคนต้นโพธิ์ เมื่อได้ไม้ไผ่มาแล้วก็จะช่วยฝึงเสา จัก สาน เป็นรั้วรอบโบสถ์ ด้านหน้าทำเป็นประตูทางเข้า 3 ประตู ส่วน รั้วรอบโคนต้นโพธิ์ก็ทำในลักษณะเดียวกันแต่มีประตู 2 ประตู

นกกระยางขาวที่ทำจากแก่นไม้ป้อ 4 ตัว นั้นใ้ใช้เชือกที่สานด้วยไม้ไผ่เป็นรูปโซ่คล้องติดกัน ร้อยผูกกับตัวนกกระยางแล้วนำไปปักไว้กับเสาหลักรั้วทั้ง 4 หลัก

สำหรับสัตว์มีชีวิตอื่น ๆ ได้แก่ ปลา ปู หอย จะหาเตรียมไว้อย่างละ 10 ตัว และคางคกอีก 4-5 ตัว

2) วันประกอบพิธีกรรม

พิธีนี้จะถูกประกอบขึ้น ณ เบื้องพระพักตร์พระพุทธรูปอันเป็นองค์ประธานในวิหาร ชาวบ้านจะออกจากบ้านไปรวมตัวกันในวิหารแต่เช้า โดยมีไวยัจกรเป็นผู้อำนวยการพิธีตลอดงาน

ตอนเช้าก่อน 9 นาฬิกา ชาวบ้านจะนำพานดอกไม้ธูปเทียน น้ำส้มป่อย และธรรมาลาช่อน ไปวางไว้บนอาสนะตรงหน้าบริเวณที่พระสงฆ์จะมานั่งเป็นเครื่องสักการะถวายพระสงฆ์ที่จะเทศนาโปรดในพิธี

ส่วนสัตว์มีชีวิตจำพวก ปลา ปู หอย จะใส่ไว้ในกาละมังบรรจุน้ำที่เตรียมไว้ คางคกใส่ไว้ในตะกร้าป้องกันการกระโดดหนี นกกระยางแก่นไม้ป้อ เหล่านี้จะนำมาวางไว้บนพื้นตรงหน้าแท่นธรรมาสน์ นับว่าใ้ได้ฟังเทศน์ธรรมาลาช่อนด้วย

พอไ้เวลาประมาณ 9 นาฬิกา พระสงฆ์ 1 รูป จะใ้รับการนิมนต์เข้ามาในพิธี เมื่อพระสงฆ์นั่งลงบนอาสนะแล้ว ไวยัจกรจะจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนพนมมือและว่าตาม จบแล้ว ไวยัจกรกล่าวคำอาราธนาศีล พระสงฆ์ให้ศีล จบแล้วไวยัจกรกล่าวคำอาราธนาธรรม พระสงฆ์เทศน์ธรรมาลาช่อน ตามที่เตรียมถวายไว้จนจบ 1 ผูก แล้วใ้ให้พรพร้อมประพรมน้ำส้มป่อยแก่ผู้เข้าร่วมพิธี

ต่อจากนี้ชาวบ้านจะนำกาละมังบรรจุ ปลา ปู หอย ไปปล่อยในน้ำไหล (แม่น้ำปิง) นำคางคกไปปล่อยนอกบริเวณวัด ส่วนนกกระยางแก่นไม้ป้อจะถูกนำไปปักไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำปิง เป็นเสร็จพิธี

วรรณกรรมในพิธีกรรม

"ธรรม" ที่พระใช้เทศนาในพิธีนี้เรียกว่า ธรรมไชยาปลาช่อน เขียนด้วยอักษรลานนาจารีกลลงในใบลาน การลำดับเรื่องใช้คาถาบาลีสลับกับภาษาเหนือ มีเนื้อความกล่าวถึงพระพุทธรูปองค์ว่า ท่านได้ตรัสเทศนาแก่พระสารีบุตรสาวกว่าเมื่อครั้งที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นปลานั้นได้เกิดเป็นปลาช่อนซึ่งเป็นพญาแห่งปลาทั้งหลายในสระ แต่ต่อมาสระน้ำนั้นแห้งขอดลงเป็นเหตุให้ปลาทั้งหลายได้รับความเดือดร้อนทุกขวิทนาเนื่องจากมีแรงกาเหยี่ยว มากัดกินจนเกือบหมดสระ ด้วยกุศลจิตเมตตาของปลาช่อนโพธิสัตว์คิดประสงคให้เหล่าปลาทั้งหลายได้พ้นภัย จึงเกิดเป็นฝนฟ้าใหญ่ตกลงมายังชีวิตให้แก่เหล่าปลา และสรรพสัตว์อื่น ๆ ตลอดจนมนุษย์ผู้ทำการเพาะปลูกพืชผลก็พลอยได้น้ำอุดมสมบูรณ์ด้วย และพระพุทธรูปทรงเทศนาต่อไปว่า การเทศน์โปรดพระญาติของพระองค์นั้นก็คล้ายดังกรณีกาโปรดเหล่าปลาในหนองน้ำแห่งนี้ด้วยจิตเมตตาของพระองค์จึงบันดาลให้เกิดฝนตกในระหว่างที่พระองค์ทรงแสดงธรรม

ส่วนตอนท้ายของเนื้อเรื่องกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการบันทึกถ่ายทอดพระธรรมกถุ์นี้ว่าเพื่อเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาไปให้ครบ 5,000 ปี มีการแจ้งชื่อผู้คัดลอกและว่าวัดผู้เป็นเจ้าของธรรมนี้คือ วัดข้าวแต่น้อย ตำบลสันทรายหลวง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

ผู้ให้ข้อมูล

- 1) พระครูมงคล ธรรมวัตร อายุ 74 ปี เจ้าอาวาสวัดทุ่งแดง
- 2) นายแก้ว พ่องเมฆ อายุ 64 ปี บ้านเลขที่ 44 หมู่ 6 เป็นอาจารย์วัดทุ่งแดง
- 3) นายมา ทองหาบ อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ 91 หมู่ 6 เป็นไวยาวัจกรวัดทุ่งแดง (แก้ววัด)

1

พระธรรมกถุ์นี้ผู้วิจัยขอยืมมาจากวัดป่าลาน ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นธรรมที่ใช้เทศน์ในพิธีฟังธรรมปลาช่อนทุกแห่งในภาคเหนือและมีเนื้อความเดียวกัน เฉพาะวัดทุ่งแดงนั้นไม่มีในครอบครองต้องขอยืมจากวัดอื่น ๆ อีกทอดหนึ่ง

1.7 แอกลา

ระดับการมีส่วนร่วม พิธีกรรมส่วนบุคคล

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ไร่นาอุดมสมบูรณ์ได้ผลผลิตดี ป้องกัน ฟู เฟี้ย สัตว์
ต่าง ๆ มากัดกินต้นข้าว

สถานที่ บริเวณ "ต้างนา" ในนาแปลงแรกซึ่งเรียกว่า "ไผ่หัว" ต้างนาเป็น
บริเวณที่ตัดเขาชะคันนาเป็นร่องรับน้ำเข้านา

ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม เดือน 11(เหนือ) หรือประมาณเดือนกรกฎาคม
ตรงกับสิงหาคม ซึ่งมีการไถคราดนาและถอนกล้าเตรียมไว้ปลูกเรียบร้อยแล้ว

ผู้ประกอบพิธี ชาวนาผู้เป็นเจ้าของนาหรือผู้ทำนาในพื้นที่นั้น ๆ

ผู้อำนวยพิธี ชาวนาผู้เป็นเจ้าของนาหรือผู้ทำนาในพื้นที่นั้น ๆ

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ไม่มี

วัตถุสัญลักษณ์ในพิธีกรรม ใช้กระหวดใบตองขนาดปากกว้างประมาณ 4 นิ้ว
เศษ ๆ จำนวน 1 กระหวด บรรจุสิ่งของต่อไปนี้

1) เครื่องบูชา ได้แก่

- ดอกไม้
- รูป 2 ดอก
- เทียนไข 2 ดอก

2) อาหาร ได้แก่

- ข้าวเหนียวสุกปั้นขนาด 1 คำ
- เนื้อสุก 1 คำ
- ปลาสุก 1 คำ
- กุ้งสุก 1 ลูก

3) ของขบเคี้ยวพื้นบ้านภาคเหนือ ได้แก่

- หมาก 1 คำ
- เมี่ยง 1 คำ
- บุหรี่ "ตองจ่อ" (มวนด้วยใบตองอ่อนที่รีดด้วยความร้อนจนแห้ง

แล้วนำมาบดยาเส้น)

ขั้นตอนปฏิบัติในพิธีกรรม

1) ระยะเวลาวันประกอบพิธีกรรม

ชาวนาจะต้องหา "วันดี" อันเป็นศิริมงคลก่อน บางคนก็ยึดถือตามคติพื้นบ้านซึ่งมีบ่งชี้ไว้แน่นอนทั้งวันดี วันเสีย บางคนถือตามวันเกิดตนเอง เช่น เกิดวันจันทร์ ก็จะทำพิธีและเริ่มลงมือปลูกวันจันทร์ ซึ่งชาวนาจะต้องคอยสังเกตผลผลิตของชาวนาข้าวในปีนั้นว่าได้น้อยหรือได้มาก หากได้มากก็ถือวันเป็นวันดี ปีต่อไปก็จะเริ่มปลูกวันนี้อีก แต่หากได้ผลไม่ดีก็จะเปลี่ยนเป็นวันคู่มิตร เช่นวันจันทร์ไม่ได้ผลปีนี้ ปีต่อไปก็จะเริ่มวันคู่มิตรคือวันอาทิตย์ เป็นต้น

2) วันประกอบพิธีกรรม

ตอนเช้าเวลาประมาณ 7.00 น. ผู้อำนวยการพิธี (เจ้าของผู้ทำนา) ก็จะนำ "ควัก" หรือกระทงที่บรรจุเครื่องเช่นสรวงเรียบร้อยแล้วไปวางไว้ที่ "ต้างนา" แล้วนำดินกล้า 7 ดัน ลงปลูกบริเวณมุมนาเรียงเป็นแถว แล้วคุกเข่าพนมมือบนคันนาบริเวณที่วาง "ควัก" แล้วอัญเชิญแม่ธรณีให้มาปกป้องรักษามิให้ศัตรูผู้ร้ายใด ๆ มาทำลายต้นข้าวในนาและขอให้ได้ผลผลิตข้าวจำนวนมาก กล่าวจบก็สวดมนต์ตามแบบพุทธศาสนา ได้แก่ ตั้งนะโม 3 จบ "อาคม๑ บั้ง" หรือไตรสรณาคมคาถาอิติปิโสฯ สวากขาโตฯ และสุปฏิปันโนฯ เป็นเสร็จพิธี ต่อจากนี้ก็ลงมือปลูกข้าวต่อไปได้ (และเมื่อจะเกี่ยวข้าวชาวนาก็จะเริ่มลงมือเกี่ยวบริเวณแรกนา ตอนนวดข้าวก็จะนวดบริเวณแรกนານี้เช่นเดียวกัน)

ขั้นตอนการปฏิบัติอีกวิธีหนึ่งที่พบในหมู่บ้านกุ้แดง ปัจจุบัน (2531) คือ แทนที่จะ "วางควัก" เพียงควักเดียว ก็จะใช้ตาแหลว 4 อัน ปัก 4 มุม ของพื้นที่นาทั้งหมด พร้อมกับ "วางควัก" ที่โคนเสาตาแหลว (สูงประมาณ 1 เมตร) ทั้ง 4 มุมนาแต่ละมุมเมื่อวางควักเสร็จผู้อำนวยการพิธีก็จะกล่าวคำอธิษฐานว่า "เอื้อ... แม่ธรณีวันนี้ก็เป็นวันดีมา แยกนาขวัญ ปลูก ปลา สัตว์ทั้งหลายขออย่าได้มากัดกินต้นข้าวเนื้อ"

ผู้ให้ข้อมูล

1. วิธีแรก นายเงิน สมโพธิ อายุ 54 ปี หมู่ 7
2. วิธีที่สอง นายมา ยินดี อายุ 65 ปี หมู่ 6

2. พิธีกรรมหลังฤดูเพาะปลูก มี 3 พิธีกรรม

2.1 มัคมีอรณโถ

ระดับการมีส่วนร่วม พิธีกรรมระดับกลุ่มญาติ

วัตถุประสงค์ เพื่อแสดงความยินดีหลังจากงานหนักได้ผ่านพ้นไปและเป็นการกระชับความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติที่ลงทุนลงแรงร่วมกัน

สถานที่ประกอบพิธีกรรม บริเวณลานบ้านเจ้าของรณโถ (แบบเดินตาม)

ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม หลังจากปลูกข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว
กระทำพิธีตอนบ่ายวันที่เลือกแล้วว่าดี

ผู้ประกอบพิธีกรรม เจ้าของรณโถ

ผู้อำนวยพิธี ชายชาวนาผู้เป็นเจ้าของรณโถ

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ชายชาวนาในกลุ่มเครือญาติที่ลงทุนรณโถร่วมกันและ
ทำงานร่วมกัน

วัตถุสัญลักษณ์ในพิธีกรรม ได้แก่

1) กระทงมบรรจุ เครื่องเช่นสรวง ได้แก่

- เครื่องบูชา มีดอกไม้ ธูป 1 คู่ เทียน 1 คู่
- กล้วย อ้อย ข้าวสุก

2) ไก่ต้ม 1 คู่

3) เหล้า 1 ขวด

4) น้ำส้มป่อย

5) ค้ายผูกมือ

ขั้นตอนปฏิบัติในพิธีกรรม

1) ระยะเวลาก่อนวันประกอบพิธี

ในหมู่เครือญาติกลุ่มผู้ใช้รณโถร่วมกัน (ลงทุนร่วมกันในการเข้าหุ้นซื้อและค่าน้ำมันรถ) จะประชุมหาวันประกอบพิธี และจำนวนเงินที่จะใช้ในพิธี โดยจะมีการเลือกว่าจะเลี้ยงอาหารชนิดใด เช่น ไก่ หรือ ลาบ เป็นต้น แล้วก็นำอาหารวันดี ความความเชื่อดั้งเดิมเมื่อเป็นที่ตกลงกันแล้วก็นัดหมายวันประกอบพิธีพร้อมกับเรียกเงินครัวเรือนละเท่า ๆ กันตามจำนวนที่ตกลงกันได้

2) วันประกอบพิธีกรรม

ครั้นถึงเวลาประมาณ 16.00 นาฬิกา เครื่องเซ่นทั้งหลายก็จะถูกนำไปตั้งโต๊ะหน้ารถไถ ชายชาวนาผู้อำนวยพิธีซึ่งเป็นเจ้าของรถไถ (หุ่นใหญ่) ก็จะเป็นผู้นำ "ควัก" หรือกระพวงเครื่องเซ่นไปวางไว้บนเครื่องรถไถ แล้วยืนพนมมือและหันหน้าไปยังเครื่องรถไถแล้วกล่าววาทว่า "เออ... ที่ได้ทำงานทำการใช้แรงงานมา ถ้าได้ปากกล้าคำเหลือ (พูดลวงล้ากำเกิน) ก็ขอภัยโทษซึ่งกันและกันเน้อ" กล่าวเสร็จก็นำท้ายผูกมือไปผูกที่พวงมาลัยรถไถ แล้วพรมน้ำสัปปายไปยังรถไถ ส่วนผู้เข้าร่วมพิธีกรรมก็ใช้น้ำสัปปาย "คำหวั" คือใช้อุบศีระตัวเอง เป็นเสร็จพิธี

ต่อจากนี้ก็เป็นช่วงเวลาของการกินเลี้ยงร่วมกัน ไก่และเหล่าที่ใช้เซ่นก็จะถูกนำมาเป็นอาหารเลี้ยงฉลองกันในหมู่ผู้ร่วมพิธีกรรม และอาจจะมีการนำเหล้ามาเพิ่มเติมอีกตามแต่จะหามาได้ การกินเลี้ยงยาวนานจนกว่าจะเบื่อกันซึ่งอาจถึงกลางคืนจึงเลิกกันไป

ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่า เมื่อก่อนนี้ตนเคยใช้ควายไถนาและเมื่อปลูกข้าวเสร็จแล้วก็จะประกอบพิธี มัดมือควาย เช่นเดียวกับชาวบ้านคนอื่น ๆ ปัจจุบันนี้ตนไม่ได้ใช้ควายไถนาอีก และทั้งไม่ได้เลี้ยงวัวควายเพื่อใช้งานใด ๆ ด้วย

ผู้ให้ข้อมูล นายเงิน สมโพธิ อายุ 54 ปี บ้านเลขที่ 80 หมู่ 7 นายเงินมีตำแหน่งทางสังคมเป็นกรรมการหมู่บ้านกรรมการวัด กรรมการศึกษาและเป็นแม่หมืองของหมู่บ้านประจำฝ่ายท่าวังตาล ให้สัมภาษณ์ ณ วันที่ 9 มิถุนายน 2531 เวลาประมาณ 13.30 นาฬิกา

2.2 ทานก่วยสลาก

ในหมู่บ้านทุ่งแดงมีการประกอบพิธีกรรมทานก่วยสลากเช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในภาคเหนือ คือมี 2 ระดับ เรียกว่าสลากหลวงและสลากน้อย(เล็ก)

1) สลากหลวง นาน ๆ จึงจะมีสักครั้ง เมื่อเวลาที่วัดต้องการทุนทรัพย์ในการจะทำทานบูรณะใหญ่ ๆ เช่น สร้างวิหารใหม่ กำแพงวัด ชาวบ้านกับทางวัดจะตกลงกันว่า ปีนี้จะจัดสลากหลวง ชาวบ้านก็จะเตรียมต้นไม้ไผ่ทั้งลำยาว ๆ แล้วนำเอาไม้ไผ่ที่จักเป็นเส้นพอดี ทำเป็นวงล้อมลำไม้ไผ่ ตั้งแต่โคนจนปลาย แล้วจึงเอาข้าวของที่จะถวายทานไปผูกติดสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งมีค่าและราคาสูงกว่าแบบการจัดสลากน้อย ทั้งของกินของใช้และเสื้อผ้า

2) สลากน้อยหรือสลากพญาอินทร์ สลากน้อยนี้ โดยมากจะจัดให้เป็นสลากเล็กกัน และที่จะกล่าวถึงรายละเอียดต่าง ๆ ต่อไปนี้คือสลากน้อย

ระดับการมีส่วนร่วม พิธีกรรมผสมผสาน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อถวายของอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ตาย
2. เพื่อถวายของบูชาเทวดา
3. เพื่อถวายของอุทิศให้พ่อเกิดแม่เกิด หมายถึงพ่อแม่ในชาติปางก่อน
4. เพื่อถวายของทำบุญไว้ชาติหน้า

สถานที่ ภายในบริเวณวัดประจำหมู่บ้าน ทางวัดจะจัดเตรียมโต๊ะใส่บาตร ตอนเช้า เตรียมน้ำดื่ม น้ำใช้ไว้บริการแก่ชาวบ้านที่มาร่วมพิธี

ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม เดือนเกียง ซึ่งตรงกับเดือนตุลาคม วันเวลาอาจจะไม่แน่นอนนัก อยู่ที่ความพร้อมของชาวบ้าน

ผู้ประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านที่นับถือพุทธศาสนาและพระสงฆ์

ผู้อำนวยพิธี อาจารย์วัด, ไวยาวัจกร

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ชาวบ้านชายหญิงตัวแทนจากครัวเรือนและชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่น ที่คุ้นเคยกับชาวบ้านในหมู่บ้านที่ประกอบพิธีกรรม ญาติและผู้สนใจตลอดจนพ่อค้าแม่ค้าที่มาจำหน่ายในงาน

วัตถุประสงค์หลักในพิธีกรรม ประกอบด้วยเครื่องบูชาและเครื่องเซ่นถวายบรรจุลงในก๊วยสลากซึ่งทำจากไม้ไผ่ จักเป็นเส้นเล็ก ๆ สานประกอบกันเป็นตระกร้าเล็ก ๆ ภายในบรรจุสิ่งต่อไปนี้

- ข้าวหนึ่งสุกแล้ว
- อาหารคาว เช่น แกงฮังเล
- อาหารแห้ง เช่น ปลากระป๋อง , มาม่า อาหารแห้งสำเร็จรูปอื่น
- ผลไม้ กล้วย อ้อย ส้มโอหรือผลไม้ตามฤดูกาล
- หมาก ประกอบด้วย ใบพลู ลูกหมาก สีสียัด ปูน ขนาดพอคำ จัดใส่ในกรวยใบตอง
- เงิน ไม่จำกัดจำนวน
- ดอกไม้ไม่จำกัดสี
- เทียน ถ้าใส่ 1 เล่ม ถวายอุทิศให้คนตาย ถ้าใส่ 3 เล่มถวายให้เทวดา
- ของใช้ เช่น ไม้ขีดไฟ ผงซักฟอก

ขั้นตอนการปฏิบัติในพิธีกรรม

1. ระยะก่อนวันประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านจะเตรียมของระยะ 3-4 วัน เป็นการไปจับจ่ายหาซื้อข้าวของตามที่ต้องการ ส่วนขนมจะนิยมห่อขนมกันเอง ซึ่งได้แก่ ขนมจ็อก(ขนมเทียน) ข้าวต้มมัด อาหารคาวนิยมทำอาหารที่ชาวบ้านภาคเหนือ ถือว่าเป็นอาหารเก๋ยรติยศ ได้แก่ แกงฮังเล เนื้อหมูทอด แคลหมู

วันก่อนวันประกอบพิธีกรรมเรียกว่า "วันดา"(หรือวันเตรียม) ซึ่งจะ เป็นวันที่ญาติมิตรทั้งจากภายในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านนำเครื่องถวายและเงินมา(หอม) (มาบริจาคร่วม) ด้วย นับเป็นวันที่เต็มไปด้วยบรรยากาศฉันท์มิตร ดึกคึกเป็นพิเศษ อาหารคาวหวานต่าง ๆ ตลอดจนเครื่องดื่มต่าง ๆ จะถูกจัดเตรียมไว้เพื่อต้อนรับ"แขก" ที่มาร่วมพิธีอย่างเต็มที่

ในระหว่างนี้เจ้าของบ้านจะละทิ้งงานประจำทั้งหมด เพื่อการจัดเตรียมงาน และจะช่วยกัน "ดาก้วยสลาก" คือ จัดเตรียมก้วยสลากตามจำนวนที่กำหนดไว้

2. วันประกอบพิธีกรรม เช้ามืดประมาณ 5 หรือ 6 นาฬิกา ชาวบ้าน จะพากันไปใส่บาตร ในบริเวณที่ทางวัดจัดเตรียมไว้ให้ที่โต๊ะใส่บาตรหน้าพระอุโบสถ มีข้าวหนึ่ง อาหาร และไปใส่ดอกไม้มงคลที่ขึ้นแก้วทั้ง 3 ภายในพระอุโบสถ เสร็จรอ รับพรจากพระ แล้วจึงกลับบ้านไปรับประทานอาหารเช้า จากนั้นก็จะพากันยกก้วยสลาก มาที่วัดเพื่อ "ทาน" กันต่อไป

การประเคนก้วยสลากทำได้ 2 วิธี

1) ให้พระมาตามหาก้วยสลาก คือ แต่ละครอบครัวจะเตรียม ก้วยสลากของตนเอง จำนวนกี่ก้วยก็ตาม แล้วจะเขียนเส้น (แผ่นกระดาษเขียนชื่อ ตัวเองลงไป) เส้นที่เขียนจะนำเอาไปให้พระก่อนในตอนเช้า ทางวัดจะตกลงกันเองว่า จะใช้วิธีประเคนก้วยสลากแบบไหน ถ้าเป็นแบบนี้ พระซึ่งมีชื่อเจ้าของก้วยสลากอยู่ในมือแล้ว จะเดินตามหาเจ้าของสลาก ซึ่งชาวบ้านจะนำก้วยสลากของตนไปหาที่นั่งตาม บริเวณวัด พระจะดูชื่อตามเส้นแล้วจะเดินตามหาเจ้าของชื่อ หรืออาจจะให้เด็กวัดไป ตามหาให้เมื่อพบแล้ว พระก็จะรับประเคนของ ระหว่างนี้เป็นช่วงสับสนขลุ่ยและเป็น บรรยากาศที่สนุกสนานเร้าใจพอสมควร ภายในวิหารจะมีเสียงร้องเรียก เสียงขานรับ และเสียงพูดคุยกันดังขรมไปหมด

2) ให้เส้นตามหาพระ คือ พระจะนั่งอยู่กับที่ตามที่ได้จัดเอาไว้ พระมีเส้นอยู่ในมือแล้ว ชาวบ้านจะเดินตามหาเส้นชื่อตัวเองว่าอยู่กับพระรูปใด แล้วจึง ประเคนของกับพระ เส้นที่อยู่กับพระนี้ พระจะตกลงกันเองหลังจากที่ชาวบ้านนำเส้น

มาให้พระในดอนเข้า สมมุติว่ามีเส้นทั้งหมด 100 เส้น พระทั้งหมดในวัดอาจจะใช้วิธีจับฉลากเอาการแบ่งเส้นก็แบ่งตามระดับกัน เป็นพระที่รับเส้นมาก เป็นพระที่น้อยลดหลั่นลงไป

เมื่อเสร็จสิ้นการถวายของแล้ว ก็เป็นอันว่าเสร็จสิ้นพิธีกรรม กว่าเสร็จก็ใช้เวลานานมาก เพราะกว่าที่เส้นจะตามหาพระ หรือ พระตามหาเส้นพบได้ ผู้คนจะหลั่งไหลลงมากันมากมาย ทั้งคนในหมู่บ้านเองและจากหมู่บ้านอื่น เหมือนตลาดนัดเลยทีเดียว

ผู้ให้ข้อมูล

- 1) นางยอดเรือน ธรรมปัญญา อายุ 57 ปี บ้านเลขที่ 67 หมู่ 6 อาชีพเดิมคือทำนา ปัจจุบันทำสวนลำไยจำนวน 20 ไร่กว่า ในพื้นที่ 2 ไร่กว่า
- 2) พ่อหนานแก้ว ฟองเมฆ อายุ 64 ปี บ้านเลขที่ 44 หมู่ 6 ปัจจุบันเป็นอาจารย์วัดคู่แดง และร่วมสังเกตการณ์เมื่อเดือนตุลาคม 2530

2.3 ยี่เป็ง

ระดับการมีส่วนร่วม พิธีกรรมระดับชุมชน

วัตถุประสงค์ จากความเชื่อถือครั้งแรกแล้วสืบทอดกันมาว่า เป็นการต้อนรับพระเวสสันดร ซึ่งเป็นพระชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า พระองค์ได้เสด็จออกไปบำเพ็ญศัลยกรรมในป่า และเสด็จกลับเข้าเมืองตรงกับวันยี่เป็ง ถือว่าเป็นการบูชาคุณพระพุทธเจ้าและเพื่อสะเดาะเคราะห์ให้หลอยไกลไปตามน้ำ ให้ชีวิตเป็นสุข พืชผลอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อบูชาชนชั้นสรวงถึงวิญญาณบรรพบุรุษด้วย

สถานที่ ภายในบริเวณวัดประจำหมู่บ้าน

ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม คืบเดือนยี่เป็ง ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ ของเดือนพฤศจิกายน ของทุกปี

ผู้ประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธ และพระสงฆ์

ผู้อำนวยการพิธี ไวยาวัจกร (อาจารย์วัด)

ผู้ร่วมพิธีกรรม ชาวบ้านทั้งชายและหญิง เด็กเล็ก คนชราทั้งภายในหมู่บ้าน หรือชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่น เพราะเป็นประเพณีงานรื่นเริง โดยเฉพาะคนหนุ่มสาว จะพากันไปเที่ยวงานที่วัด นอกจากนี้ได้แก่ พ่อค้าและแม่ค้าที่นำอาหาร ฯลฯ มาจำหน่ายในบริเวณวัด

วัตถุดิบหลักในพิธีกรรม

1. ประตูปวง(ขุ่มประตูป) จะจัดทำที่บริเวณประตูรั้วบ้านของทุกบ้านประกอบด้วย

- ต้นกล้วย 2 ต้น ปักไว้ที่มุมประตูปทั้งสอง
- ต้นอ้อย 2 ต้น ปักไว้มุมประตูปทั้งสองรวมกับต้นกล้วย

สาเหตุที่จะต้องให้มี 2 ประเภทนี้ ขาดไม่ได้เลย เพราะว่า ต้นกล้วยและต้นอ้อยถือว่าเป็นของขุมเงิน จะทำให้บ้านเรือน สงบ ร่มเย็น อุดมสมบูรณ์ด้วย

- ก้านมะพร้าว ตัดใบให้พองามติดไว้กับต้นกล้วยด้วยการมัด แล้วนำปลายทั้งสองของก้านมะพร้าว นามัดรวมกันตรงกลางประตูป

- ดอกไม้ ชนิดต่าง ๆ ประดับประดาตกแต่ง ขุ่มให้สวยที่สุด ปัจจุบันอาจจะนำกระดาสย่นสีต่าง ๆ มาติดเป็นสายรุ้งประดับสีสันเพิ่มขึ้น

2. กระทง ซึ่งใช้เป็นการปล่อยเคราะห์ ทุกปีไต่กต่าง ๆ ลอยแม่น้ำไป สมัยก่อน กระทงจะทำด้วยต้นกล้วยทั้งต้นก็ต้นก็ได้มามัดรวมกันเป็นแพ แล้วแต่ว่าครอบครัวไหนจะทำเอง หรือทำรวมกัน บนแพจะปักธง ซึ่งทำจากกระดาสย่นสีต่าง ๆ บรรจุดอกไม้ ธูป เทียน เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันตลอดจนข้าวปลาอาหารและเงินจำนวนหนึ่ง

ปัจจุบัน ลักษณะกระทง จะเล็กลงมาก ประมาณคนยกถือเองได้สะดวก ทำจากใบตองหรือกระดาสย่นก็ได้ ประดิษฐ์ให้เป็นวัตถุลอยน้ำได้ ตกแต่งไฟสวยงามตามชอบใจ ซึ่งบางคนก็ซื้อกระทงกระดาสย่นสำเร็จรูปสีสันสวยงามมาจากตลาด ภายในกระทง บรรจุดอกไม้ ธูป เทียน และเงิน โดยทั่วไปจะใส่เงิน 1 บาท

3. ประทีปดวงไฟ มีการนำขี้ผึ้งเหลวหรือน้ำมันมะพร้าวที่เคี่ยวเองไปหยอดใส่ ภาชนะเล็ก ๆ ทำจากดินเผา เอาใส่สำหรับจุดไฟใส่ไว้ตรงกลาง เมื่อขี้ผึ้งแข็งตัวก็สามารถนำไปจุดไฟได้ ปัจจุบันชาวบ้านหาซื้อสำเร็จรูปจากตลาด

4. โคมไฟ เป็นโคมกระดาสย่นสีต่าง ๆ สามารถวางเทียนไข หรือประทีป จ้างในได้ โคมไฟจะมี 2 ขนาด คือ ใหญ่กับเล็ก ถ้าเป็นขนาดใหญ่ สามารถลอยขึ้นไปบนฟ้าได้ ถ้าเป็นขนาดเล็ก ก็จะใช้แขวนไว้ตามขอบประตูหน้าต่างของบ้านหาซื้อจากตลาดเช่นเดียวกัน

ขั้นตอนการปฏิบัติในพิธีกรรม

1. ระยะเวลาวันประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านจะเตรียมตัว จับจ่ายซื้อข้าวของที่จำเป็นจะใช้ ห่อขนม ขนมที่ทำกันเป็นประจำของภาคเหนือ คือ ขนมเทียน ทำอาหารหวานคาว ตามที่ คนหรือสมาชิกในครอบครัว หรือญาติผู้ลี้ภัยชอบ นอกจากนี้ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านก็จะช่วยกันตกแต่งพานดอกไม้เป็นพุ่มหลายชั้น จำนวน 3 พาน เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ในวันพิธี

2. วันประกอบพิธีกรรม เช้ามืด ประมาณ 5-6 นาฬิกา ชาวบ้านจะพากันนำข้าวปลาอาหาร ดอกไม้ ธูปเทียน ไปติดบาตรที่วัดซึ่งทางวัดจัดเตรียมไว้ หน้าวิหาร แล้วจึงไปใส่ขันแก้วทั้ง 3 ซึ่งเป็น ตัวแทนพระรัตนตรัย ด้วยดอกไม้ ธูป เทียน แล้วอธิษฐานรับพรในช่วงเช้านี้ ชาวบ้านจะกลับบ้านไปกินข้าวเช้ากันก่อนแล้วจึงจะกลับมาวัดอีก เพื่อฟังเทศน์ เรียกว่า "เทศน์มหาชาติ" ซึ่งมีทั้งหมด 13 กัณฑ์ เมื่อจบแต่ละกัณฑ์จะมีการตักลงบูชาประจำกัณฑ์ธรรม เป็นการเตือนว่าจบหนึ่งกัณฑ์แล้ว กัณฑ์เทศน์แต่ละกัณฑ์จะมีเจ้าศรัทธา คือ พระที่ทำการเทศน์ในแต่ละกัณฑ์นั้นจะได้รับเงินถวายทาน กัณฑ์เทศน์จากชาวบ้านที่มีจิตศรัทธา แล้วแต่ละศรัทธามากน้อย

การเทศน์นั้น พระรูปหนึ่งอาจจะเทศน์กัณฑ์หรือกัณฑ์เดียว และอาจจะมีการเชิญพระจากวัดอื่นมาเทศน์ด้วยก็ได้ พระจะผลัดเปลี่ยนกันเทศน์ ตั้งแต่หลังเพล ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะจบ ทั้ง 13 กัณฑ์ ไม่ว่าจะใช้เวลาานเท่าใด การเทศน์จะไม่มีการหยุดจนกว่าจะจบ ส่วนคนฟังเทศน์โดยมากจะอยู่ในวัยกลางคนขึ้นไป คนฟังจะนั่งฟังอยู่ในวัดโดยตลอดหรือจะไปทำธุระอะไรก่อนแล้วกลับมาฟังก็ได้

ช่วงพลบค่ำตัวแทนจากแต่ละครอบครัว โดยมากจะเป็นเด็ก วัยหนุ่มสาว จะนำเอาประทัดและเทียน ครอบครัวละ 10.20 ไม่จำกัดไปจุดประทัด จุดเทียนที่วัดได้ประทัด 1.000 ดวง เทียน 1.000 เล่ม และมีการจุดประทัด บ้องไฟ ดอกไม้ไฟ เล่นที่วัด ที่บ้าน ภายในบริเวณบ้านก็จะจุดประทัด จุดเทียน จุดโคมไฟ สว่างไสว จากนั้นจะนำกระทงที่จัดเตรียมไว้ไปลอยน้ำ หมู่บ้านผู้แฉ่งนั้นนิยมไปลอยกันในแม่น้ำอิงถือว่าเป็นการปล่อยทุกข์ ปล่อยเคราะห์ ให้พ้นไปจากตัว จากหมู่บ้าน จากบ้านเรือน ชาวบ้านได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินตามรูปแบบที่ตนพอใจ ผู้เฒ่าผู้ชราจะฟังเทศน์หนุ่มสาวจะเล่นจุดประทัด ลอยกระทงกันเป็นที่สนุกสนานรื่นเริง

ชาวบ้านและหนุ่มสาวบางส่วนก็เหมาธกภายในหมู่บ้านออกไปเที่ยว ในเมือง ซึ่งจะมีการจัดเทศกาลลอยกระทงเล็ก" ในวันยี่เป็ง นอกจากนี้ยังมีงานมหรสพฉลองเทศกาลลอยกระทงเพื่อบูชาและถึงฤกษ์ที่ขอมที่ขอมที่ต่าง ๆ ชาวบ้านผู้แฉ่ง ส่วนหนึ่งก็จะเดินทางไปเที่ยวชมดังกล่าว

ผู้ให้ข้อมูล

1. นายณรงค์ เขียววาส อายุ 34 ปี บ้านเลขที่ 64 หมู่ 6
2. นายบัน เขียววาส อายุ 65 ปี บ้านเลขที่ 64 หมู่ 6
3. นางมูล นามวงศ์ อายุ 83 ปี บ้านเลขที่ 12 หมู่ 7

3. พิธีกรรมหลังฤดูเก็บเกี่ยว มี 5 พิธีกรรม

3.1 ไหว้เจ้าที่สวน

ระดับการมีส่วนร่วม พิธีกรรมส่วนบุคคล

วัตถุประสงค์ เพื่อแก้บน เป็นการตอบแทน "เจ้าที่" ที่ช่วยดูแลพืชในไร่สวนจนกระทั่งได้ผลผลิตและเป็นการย้ำเตือนให้ช่วยดูแลในปีการผลิตต่อไป

สถานที่ หอเจ้าที่บริเวณมุมใดมุมหนึ่งของสวน

ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม ภายหลังจากการเก็บผลผลิตชนิดสุดท้ายในสวนแล้ว โดยมากก็เป็นช่วงก่อนหรือต้นฤดูฝนเล็กน้อย ก่อนที่จะมีการ "เลี้ยงแก้บนเจ้าที่" เจ้าของสวนก็จะไป "บน" ไว้ก่อนในช่วงระยะต้นของการออกดอกผล

ผู้ประกอบพิธีกรรม เจ้าของสวนซึ่งมีฐานะเป็นหัวหน้าครอบครัว

ผู้อำนวยพิธี เป็นคนเดียวกับผู้ประกอบพิธี คือ เจ้าของสวนนั้น ๆ และเป็นชาย

ผู้เข้าร่วมในพิธีกรรม ไม่มี

วัตถุสัญลักษณ์ในพิธีกรรม

1. เครื่องบูชา ได้แก่ ดอกไม้รูปเทียน จัดใส่ในกระถาง
2. อาหาร ได้แก่ ไก่ต้ม 2 ตัว ข้าวเหนียวหนึ่ง 1 จาน ขนมหวาน น้ำ หิงหม้นั้นบรรจุใส่จานชามวางลงในถาด ชาวบ้านเรียกว่า "จันข้าว"

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

เมื่อได้ "หาวันดี" หรือวันอันเป็นมงคลได้แล้ว ผู้ประกอบพิธีก็จะจัดเตรียมเครื่องถวายแก้บนเจ้าที่ ตอนสายวันประกอบพิธีก็นำเครื่องเซ่นที่เตรียมไว้ไปถวายเจ้าที่ที่หอเจ้าที่

เมื่อไปถึงก็วางถาดอาหารและกรวยดอกไม้บนหอเจ้าที่แล้วจุดรูปเทียนพร้อมกับบอกกล่าวว่

"เอ้อ...ที่ได้ขอหื้อดูแลไร่สวน... (ชนิดพืช) เดียวนี้ก็เก็บเกี่ยวแล้ว จึงมาแก้บน ขอหื้อเจ้าที่ได้มารับเอาด้วย"

จากนี้ก็รอนกว่ารูปหมดเล่มจึงเก็บเครื่องเซ่นทั้งหมดกลับบ้าน อาหารที่เหลือจากการแก้บนนั้นก็นำมารับประทานได้

ผู้ให้ข้อมูล

1) นายเหลา แสงแก้ว อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 112 หมู่ 7
มีตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านทุ่งแดง หมู่ 7 ด้วย

2) นางจันทร์ดี แสงแก้ว อายุ 57 ปี บ้านเลขที่ 112 หมู่ 7 เป็น
ภรรยาของนายเหลา บุคคลทั้ง 2 นี้ ประกอบอาชีพทำสวนอย่างเดียว ไม่ได้ทำนาหรือ
ค้าขายอย่างอื่น

3.2 เรียกขวัญข้าว

ระดับการมีส่วนร่วม พิธีกรรมระดับบุคคล

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ได้ข้าวจำนวนมากเต็มเม็ดเต็มหน่วย

สถานที่ ในนาข้าวหลังเกี่ยวข้าวเสร็จและในยุ้งข้าวซึ่งชนข้าวเปลือกขึ้น
บรรจุเรียบร้อยแล้ว

ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม หลังจากเกี่ยวเกี่ยวข้าวในนาและขนข้าว
เปลือกบรรจุในยุ้งข้าวเรียบร้อยแล้ว

ผู้ประกอบพิธีกรรม ชาวนาเจ้าของผลผลิต

ผู้อำนวยการพิธี ชาวนาเจ้าของผลผลิต ไม่จำกัดเพศ ขึ้นอยู่กับโอกาสและ
ความจำเป็น แต่โดยมากก็มักเป็นชาย

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ไม่มี

วัตถุประสงค์ลักษณะในพิธีกรรม

- 1) เครื่องบูชา ได้แก่
 - ดอกไม้
 - เทียน 1 คู่
 - ธูป 2 คู่
- 2) เครื่องใช้ส่วนตัวผู้หญิง
 - กระบอกส่องหน้า
 - หวี

3) เครื่องครัว

- ปาก (กระจำ)

4) อาหาร ได้แก่ ข้าวสุกปลาย่าง เนื้อย่างสุกแล้วขนาดพอคำและปลาชนิดต่าง ๆ อีก 2 ตัว ประกอบเป็นอาหารสุกแล้วเช่นกัน ทั้งหมดนี้บรรจุในกระพวงใบตอง 1 ใบ นอกจากนี้ก็มีกล้วยสุกอีก 2 ลูก และน้ำดื่มบรรจุกระพวงใบตองอีก 1 ใบ

5) เปียด หรือกระบุงสานด้วยไม้ไผ่ 1 ข้าง นำของเช่นในข้อ 1-4 บรรจุลงในเปียดทั้งหมด

6) ไม้คานใช้คอนเปียด

7) เครื่องมือในการเก็บเกี่ยวผลผลิต ได้แก่

- ฟาก คือเครื่องมือใช้ตัดข้าวเปลือกมีลักษณะคล้ายพลั่ว แต่ทำขึ้นจากการแกะไม้เนื้อแข็ง

- กำหรือวี คือ พัดกลมสานด้วยไม้ไผ่ ใช้พัดเศษ-ละอองข้าว และข้าวสับออกจากกองข้าวเปลือกหลังจากนวดข้าวเสร็จแล้ว กำนี้จะผูกปลายด้ามติดกันเป็น 1 คู่ เวลาใช้พัดต้องใช้สองมือ ๆ ละข้างเคลื่อนไหวเป็นจังหวะรับกัน

- เสื่อสานด้วยไม้ไผ่ 1 ผืน ปกติใช้สำหรับรองรับข้าวเปลือกเวลานวดข้าว

ขั้นตอนปฏิบัติในพิธีกรรม

ภายหลังจากขนข้าวเปลือกขึ้นบรรจุในยุ้งแล้วสักวันสองวัน เจ้าของก็จะหาวันดีสำหรับประกอบพิธีเรียกขวัญข้าว พิธีจะทำการในตอนเช้า โดยผู้ประกอบพิธีจะคอนเปียดบรรจุเครื่องเช่นเดินออกไปยังที่นาของตน โดยกำหนดเดินจาก "หัวนา" ไปจรด "หางนา" และเก็บรวงข้าวแห้งที่หล่นตามพื้นพร้อมกับกล่าวคำเรียกขวัญข้าว เป็นระยะ ๆ ตลอดเวลาที่เดินหาเก็บรวงข้าว ดังนี้

"เออ...แม่ธรณีเจ้าที่เจ้าแดน ข้าจะมาเอาขวัญข้าวเท่าที่มานะอันนี้ก็ขอหื้อปักไปอยู่ในหลอง (ยุ้ง) หื้ออยู่ดีมีสุขบ่หื้อข้าวเสียหายอยู่กลางทุ่งกลางนาจ้าวควายจะย่ำเนื้อ" เมื่อเดินทั่วบริเวณที่นาและเก็บข้าวได้ 4-5 รวงแล้วก็จะนำมามัดติดกันเป็นพวงใส่ในเปียด

จากนั้นก็เดินกลับเข้าบ้านโดยมีข้อปฏิบัติว่า ขณะที่เดินกลับห้ามเหลียวหลังกลับมา แล้วนำเครื่องเช่นทั้งหมดขึ้นไปบนยังข้าว หยิบเอารวงข้าวเข้าไปวางไว้บนกองข้าวในยุ้ง พร้อมทั้งกำ ผาก และเสื่อก็นำไปเก็บไว้ในยุ้งข้าวด้วย เครื่องเช่นอื่นนำกลับลงมาได้ เป็นเสร็จพิธี

ผู้ให้ข้อมูล นายมา ยันดี อายุ 65 ปี หมู่ที่ 6

3.3 ทานข้าวใหม่

ระดับการมีส่วนร่วม พิธีกรรมระดับผสมผสาน

วัตถุประสงค์ เพื่อเอาข้าวที่เกี่ยวเสร็จใหม่ ๆ ไปถวายทานให้คนตายญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว และบรรพบุรุษ

สถานที่ประกอบพิธีกรรม ภายในบริเวณวัดประจำหมู่บ้าน ทางวัดจะจัดเตรียมสถานที่ให้พร้อม เริ่มจากโต๊ะสำหรับวางบาตรข้าวและถาดบรรจุด้วยขามสำหรับใส่อาหาร โต๊ะนี้จะจัดวางไว้ที่หน้าประตูวิหาร ภายในวิหาร จะจัดเตรียมปูเสื่อเตรียม "ชั้นแก้วทั้ง 3" อันเป็นสัญลักษณ์แทนพระรัตนตรัย

ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม เดือน 4 เป็ง หรือวันขึ้น 15 ค่ำ ตรงกับเดือนมกราคมของทุกปี

ผู้ประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านที่นับถือพุทธศาสนาและพระสงฆ์

ผู้อำนวยพิธี ไวยาวัจกร

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ชาวบ้าน ชายหญิง ตัวแทนจากครัวเรือนต่างๆ ในหมู่บ้าน โดยมากจะเป็นวัยกลางคนขึ้นไป ทุกครัวเรือนจะพร้อมใจกันไปวัด เพื่อทำบุญถวายทานข้าวใหม่ให้ญาติผู้ล่วงลับของตน

วัตถุประสงค์สัญลักษณ์ในพิธีกรรม ได้แก่

1) เครื่องบูชา

- รูป 3 เล่ม
- เทียนขี้ผึ้ง บูชาพระวินัย 1 เล่ม บูชาพระธรรม 1 เล่ม
- ดอกไม้ไม้อาจัดสีและชนิด

2) อาหาร

- ข้าวเหนียวที่นึ่งสุก (ข้าวใหม่ที่เพิ่งเก็บเกี่ยว)
- กับข้าว ไม่จำกัดประเภท ยกเว้นอาหารทำจากเนื้อสด เช่นลาบ
- ขนมหวาน อาจจะมีการห่อขนมเอง หรือถ้าไม่ก็หาซื้อเอา

ถ้าทำเองก็เป็นประเภท ขนมเทียน ข้าวต้มมัด

ผลไม้ ไม่จำกัด ส่วนใหญ่จะเป็นกล้วยหรือผลไม้ที่มีตามฤดูกาล

3) เครื่องดื่ม

น้ำดื่ม 1 แก้ว

4) ของขบเคี้ยวแบบพื้นบ้านภาคเหนือ

หมาก (ไม่มีก็ได้)

เมี่ยง 1 อม

บุหรื แบบพื้นบ้านที่มวนด้วยใบตองอ่อนรัดแห้ง หรืออาจจะเป็น

บุหรืสมัยใหม่ เช่น กองทิพย์, พระจันทร์ จำนวน 2 มวน ข้องทั้งหมดจะถูกบรรจุลงในกรวยใบตองเดียวกัน

ขั้นตอนการปฏิบัติในพิธีกรรม

1) ระยะก่อนวันประกอบพิธี ชาวบ้านจะเตรียมของที่จะใช้ไปทำบุญในวันรุ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารการกินที่ผู้ตายเคยโปรดปราน ผู้ประกอบพิธีแต่ละครอบครัวจะจัดเตรียมให้พร้อม 1 วันก่อนจะถึงวันประกอบพิธี

2) วันประกอบพิธี รุ่งเช้าของวันประกอบพิธีชาวบ้านจะเตรียมขันข้าวในขันข้าวประกอบด้วย ข้าวใหม่ที่สูงสุดแล้ว อาหาร โดยมากจะต้องเป็นของผู้ตายเคยชอบของหวาน ผลไม้ เมี่ยง 1 อม บุหรื 2 มวน ไม้ขีดไฟ น้ำ 1 แก้ว กรวยใบตองใส่ดอกไม้ธูป เทียน ข้าวตอก กระดาษสำหรับเขียนชื่อผู้ตายลงไป

เมื่อไปถึงวัดจะมีพระนั่งประจำอยู่ในที่อาจจะเป็นในวิหารหรืออาจจะเป็นบริเวณศาลาวัดก็ได้ ชาวบ้านจะยกขันข้าวประเคนให้พระ เมื่อพระมองเห็นชื่อผู้ล่วงลับที่อยู่ในขันก็จะทำการสวดเพื่อแจ้งให้วิญญาณรับทราบ จากนั้นจะไปใส่ขันแก้วทั้งสาม ซึ่งหมายถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ขัน แต่ละขันจะประกอบไปด้วย เทียน ข้าวตอก ดอกไม้ ธูป ทางวัดจัดเตรียมไว้ให้ ชาวบ้านจะต้องใส่สิ่งต่างๆ ด้วยกล่าวให้ครบในแต่ละขัน เสร็จจึงไปใส่บาตรในที่ๆ ทางวัดจัดเตรียมไว้ให้ ข้าวจะใส่ในบาตรรวมกันเลย ส่วนกับข้าว ถ้าเป็นกับข้าวประเภทเดียวกันก็จะรวมใส่จานเดียวกันไป ชาวบ้านมักจะทำกับข้าวประเภทเดียวกัน เกือบทั้งนั้น เช่น แกงฮังเล, ต้มจืดวุ้นเส้น เป็นต้น ประเภท ขนมหวาน ผลไม้ ก็แยกใส่เป็นหลายๆ ไป ซึ่งทางวัดจะจัดเตรียมอุปกรณ์ไว้ให้พร้อม เสร็จแล้วชาวบ้านจะพากันเข้าไปนั่งรอในวิหาร เพื่อรับศีลรับพรเรียบร้อยแล้วเป็นอันเสร็จพิธี

ผู้ให้ข้อมูล นางเต็ม ธรรมปัญญา อายุ 54 ปี บ้านเลขที่ 26 หมู่ 7

3.4 ปีใหม่ (สงกรานต์)

ระดับการมีส่วนร่วม พิธีกรรมระดับผสมผสาน ตั้งแต่ระดับบุคคลเครือญาติและชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อความเป็นสิริมงคลในปีใหม่ แสดงความเคารพต่อผู้เฒ่าผู้แก่ที่นับถือ

ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม วันที่ 13.14.15.16. เมษายน ชาวเหนือ เรียกว่า วันสังขารล่อง วันเนา วันพญาวันและวันปากปีตามลำดับ

สถานที่ประกอบพิธีกรรม ขึ้นอยู่กับขั้นตอนแต่ละพิธีกรรมย่อย ได้แก่ ทำบุญตักบาตร ขนทรายเข้าวัด ก็ทำพิธีในวัด รดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ก็ ไป ตามบ้านของบุคคลนั้นๆ เป็นต้น

ผู้ประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน ตลอดจนสมาชิกในครัวเรือนใดๆ ที่ออกจากหมู่บ้านไปประกอบอาชีพต่างกัน ก็จะพากันกลับบ้านเพื่อมาร่วมเทศกาลนี้

ผู้อำนวยการพิธี เฉพาะในพิธีทำบุญตักบาตรและอื่นๆ ที่ประกอบขึ้นในวัดจะมี ไวยาวัจกรเป็นผู้อำนวยความสะดวก พระสงฆ์เป็นผู้ให้พรตลอดจนประพรมน้ำมนต์แก่ผู้มาร่วมพิธี

วัตถุประสงค์ จะแยกกล่าวถึงแต่ละพิธีกรรมย่อย ดังนี้

พิธีทำบุญวันพญาวัน (วันที่ 15 เมษายน)

1. เจดีย์ทราย ซึ่งชาวบ้านพากันขนทรายจากแม่น้ำปิงมาบรรจุในกรอบไม้ ไม้ไผ่สานรูปเจดีย์ในวัดตั้งแต่ตอนเย็นของวันเนา (วันที่ 14 เมษายน)

2. ชงกระดาสรงปร่างและสืต่างๆ

3. ดอกไม้ รูป เทียน บูชาพระและขันแก้วทั้ง 3 ขันศีล

4. อาหารคาวหวาน ได้แก่ แกงฮังเล แคมหมู เนื้อย่าง ปลาปิ้ง เนื้อหมูทอด ไข่อั่ว(ไข่รอกเหนือ) ยกเว้นอาหารดิบ ข้าวสุก ขนมห้อย (ขนมเทียน) หรือ ข้าวต้มกระทิและผลไม้

5. ข้าวสาร จำนวนตามแต่ศรัทธา

6. ฟักเขียว ฟักทอง ถั่วฝักยาว สำหรับทานแกงกะทิที่พระเจ้าเทศนา
คนบ้าย

7. เงินทำบุญ

8. เครื่องใช้ ได้แก่ กาละมัง บรรจุน้ำเส้น สบู่ ไม้ขีด เทียนไข ยาสิฟัน
สบง จีวร ปลากระป๋อง นม โอวัลติน

9. เสื้อผ้าส่วนตัวผู้ทำบุญเพื่อนำไปให้พระสวด สะเดาะเคราะห์

10. น้ำส้มป่อย สำหรับพระเจ้าเป็นน้ำมันตบประพรมเสื้อผ้าในพิธี
สะเดาะเคราะห์ ใช้ดำหัวพระและสรงน้ำพระพุทธรูป

11. น้ำ สำหรับใช้กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้เทวดาพรหมและ
เจ้ากรรมนายเวร

12. ด้ายสายสิญจน์ ความยาวขนาดผูกโยงจากเจดีย์ทรายไปถึงพระพุทธรูป
องค์ประธานในวิหารและผูกโยงมาถึงบริเวณที่พระสงฆ์นั่งสวดหน้าพระพุทธรูป

13. นกหรือปลา สำหรับปล่อยเพื่อสะเดาะเคราะห์

พิธีไหว้เสด็จวันพญาวัน

1. ดอกไม้ รูปเทียน

2. อาหารคาวหวาน ได้แก่ ลาบ หลู้ แกงอ่อม หมูย่าง เนื้อย่าง ข้าวสุก
ขนมจ็อก น้ำดื่ม จัดใส่ถ้วยบรรจุลงในถาดอาหาร 1 ถาด

พิธีไหว้เจ้าบ้านและผีป่วน ใช้วัตถุสัญลักษณ์คล้ายคลึงกัน ดังนี้

1. ดอกไม้ รูปเทียน

2. อาหาร ได้แก่ ลาบ หลู้ แกงอ่อม ไก่ต้มเป็นตัว 2 ตัว แดงหมู
ขนมจ็อกหรือข้าวต้มกะทิและน้ำดื่ม

พิธีดำหัวญาติผู้ใหญ่

1. ดอกไม้ รูปเทียน (รูปพื้นบ้านทำด้วยเกสรดอกไม้บดละเอียดห่อเป็นแท่ง
กลม ด้วยกระดาษแล้วใช้กระดาษสีติดเป็นเส้นๆ พันรอบแท่งและทำเป็นพู่ฝอยๆ ตรงส่วน
ปลายรูป)

2. น้ำมัน ส้มป่อย

3. ข้าวของเครื่องใช้ อาทิ ขนมแห้ง อาหารกระป๋อง ผ้าเช็ดหน้า
ผ้าเช็ดตัว ปลาย่าง รุนเส้น ฯลฯ

ขั้นตอนการปฏิบัติในพิธีกรรม

วันสังขารล่อง ตรงกับวันที่ 13 เมษายนของทุกปี ชาวบ้านพากันงดกิจกรรมประจำวัน ยังไม่มีการทำบุญใดๆ แต่เป็นวันชำระปัดกวาดทำความสะอาดทั้งร่างกายจิตใจและบ้านเรือนที่อยู่อาศัย โดยชาวบ้านจะพยายามทำจิตใจให้เบิกบานปล่อยใสปราศจากอารมณ์ขุ่นมัว ละเว้นการกระทำที่จะเป็นเหตุให้ทะเลาะบาดหมางกันทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ช่วยกันปัดกวาดเช็ดถู ทำความสะอาดบ้านทุกซอกทุกมุม นำผ้าห่ม ที่นอน หมอน มุ้ง ออกผึ่งแดด ชักเสื้อผ้าผ้าตลอดจน "สระเกล้าดำหัว" คือการสระผมแล้วใช้น้ำส้มป่อย ซึ่งถือว่าเป็นสิริมงคลลูกไล่ศีรษะ พร้อมกับกล่าวคำอธิษฐานขอลดโทษภัย ปัดเป่าเคราะห์ร้ายทั้งมวลให้ล่องลอยไปตาม "สังขารล่อง"

วันเนา ตรงกับวันที่ 14 เมษายน วันนี้ชาวบ้านถือกันว่าเป็นวันไม่ดี หากกระทำการใดๆ ที่ไม่เป็นมงคลหรือแม้แต่ทะเลาะด่าทอกันก็จะเป็นเหตุใดให้ชีวิตประสบแต่ความอัปมงคลไปตลอดปี นอกจากนี้วันเนายังถือเป็น "วันคา" หรือวันเตรียมข้าวของสำหรับนำไปทำบุญในวันรุ่งขึ้น คือ วันพญาวัน ชาวบ้านจะพากันออกจากบ้านแต่เข้าไปจับจ่ายซื้อของ สำหรับเตรียมอาหารและสิ่งอุปโภคบริโภคอื่นๆ สำหรับทำบุญ ข้าวของบางส่วนจะถูกนำไปถวายเป็นกุศลถึงบรรพบุรุษ เทวดา เจ้าที่ เจ้ากรรมนายเวร โดยพระสงฆ์จะทำพิธีรับถวายทาน และให้พร เมื่อกลับมาถึงบ้าน จึงทำพิธี "โยงเจ้าที่" หรือเช่นถวายเจ้าที่ด้วยอาหารอีกถาดหนึ่งต่างหาก หลังจากนั้นชาวบ้านแต่ละครัวเรือนต่างก็ช่วยกันประกอบอาหารคาวหวานต่างๆ อาทิ แกงฮังเล แกงอ่อม ฯลฯ ขนมจ็อก ข้าวต้มกะทิ แต่ในปัจจุบันบางครอบครัวก็ใช้วิธีซื้ออาหารสำเร็จมาจากตลาด

ครั้นถึงตอนบ่ายๆ ทางวัดจะตั้งกลองสัญญาณเรียกคณะชาวบ้านให้ออกไปช่วยกันขนทรายจากแม่น้ำปิงเข้าบรรจุในเจดีย์ทรายบริเวณลานวัด เจดีย์นี้ชาวบ้านจะใช้ไม้ไผ่สานเป็นรูปวงกลมใหญ่เล็กต่อระดับกันขึ้นไปเป็นชั้นๆ จนถึงชั้นยอดสุด ชาวบ้านกล่าวว่า การขนทรายเข้าวัดเป็นการไถ่บาปอันเนื่องมาจากการเข้าไปในบริเวณวัดแต่ละครั้งแล้วออกจากวัดไปจะมีทรายจากวัดติดเท้าไปด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการ "เอา" ของของวัดไปโดยได้รับอนุญาตแต่ละปีจึงต้องมีการขนทรายเข้าวัดเพื่อชดเชยไถ่ถอนบาปนั้น

ตอนเย็นชาวบ้านจะนำอาหารไปเช่นไหว้ผีปู่ย่าประจำตระกูลและผีเจ้าบ้านประจำหมู่บ้าน แต่ใช้วิธีบริจาคเงินร่วมไปยัง "บ้านเค้า" ซึ่งทำหน้าที่เช่นไหว้มาตลอด การจัดข้าวปลาอาหารเครื่องเซ่นถวายนั้นยกให้เป็นหน้าที่ของ "บ้านเค้า" ดังกล่าว

วันพญาวัน ตรงกับวันที่ 15 เมษายน วันนี้ชาวบ้านถือว่าเป็นวันยิ่งใหญ่ วันมหามงคล เป็นวันแห่งการทำบุญขนาดใหญ่ประจำปีมีขั้นตอนใหญ่ๆ ถึง 6 ขั้นตอน ดังนี้

ไหว้เสี้ยววัด ตอนเช้าก่อนถึงพิธีทำบุญตักบาตร ไวยาวัจกรวัดจะเป็นผู้ประกอบ พิธีไหว้เสี้ยววัด ซึ่งถือว่าเป็นวิญญานทำหน้าที่ดูแลรักษาวัด โดยนำถาดอาหารคาวหวาน และ ดอกไม้รูปเทียนไปบูชาและเซ่นถวายในบริเวณที่ตั้งของหอเสี้ยววัด

ทำบุญตักบาตร ชาวบ้านจะพากันนำอาหารคาวหวาน เครื่องไทยทานต่างๆ ตามที่เตรียมไว้ตั้งแต่ "วันดา" เมื่อขึ้นถึงในวิหารแล้วก็จะกราบพระก่อน แล้วนำเสี้ยวผ้าที่ตอง การสะเดาะเคราะห์ไปวางไว้ตรงหน้าบริเวณพระสงฆ์นั่ง นำดอกไม้รูปเทียนไปใส่ขัน (พาน) แก้วทั้งสามและขันศีล แล้วจึงใส่บาตร "พระเจ้า" ซึ่งทางวัดจะจัดเตรียมที่เฉพาะไว้ให้ 1 ที่ จากนั้นก็ใส่บาตร "พระสงฆ์" ซึ่งวางตั้งเรียงรายเป็นแถวยาวกลางวิหาร เมื่ออาหารเต็ม บาตรก็จะมีการถ่ายออกเพื่อให้ชาวบ้านได้ตักบาตรกันโดยทั่วหน้า เมื่อตักบาตรกันครบทุกคน แล้ว ก็จะนิมนต์พระเข้ามาประจำที่ในวิหาร เพื่อให้ศีลให้พรและสวดชัยมงคลคาถา ใน ระหว่างที่พระให้พรชาวบ้านจะทำพิธีกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลถึง เทวดาพรหม พระอินทร์ พระพรหม พระยายมราช ยักษ์ (เวสสุวรรณ) เจ้ากรรมนายเวรและวิญญานบรรพบุรุษ ไป พร้อมๆ กันนั้นด้วย เป็นอันเสร็จพิธีทำบุญตักบาตร

พิธีดำหัวพระ หลังจากรับพรจากพิธีทำบุญตักบาตรแล้ว ไวยาวัจกรก็จะแจ้งให้ ทุกคนทราบทั่วถึงตอนดำหัวพระแล้ว ชาวบ้านก็จะนำข้าวของเครื่องใช้สำหรับดำหัวพระไป วางไว้รวมกันตรงหน้าพระสงฆ์ ชายอาวุโสคนหนึ่งเป็นผู้ประเคนถวายของดำหัว เมื่อพระสงฆ์ รับเอาแล้วก็ให้พรปีใหม่ พระสงฆ์ใช้น้ำสัปปะยาลูบศีรษะและประพรมไปยังชาวบ้านที่มาร่วมพิธี จนทั่วถึง เป็นเสร็จพิธี ชาวบ้านแยกย้ายกันกลับบ้านรับประทานอาหารเช้า

พิธีทานเจดีย์ทราย หลังจากรับประทานอาหารเช้าเสร็จประมาณ 10.00 นาฬิกา ชาวบ้านจะกลับมาที่วัดอีกครั้งพร้อมกับ "ตุง" หรือธงกระดาษสีล้นต่างๆ นำไปปัก เสียบไว้รอบๆ เจดีย์ทราย ชาวบ้านบางคนก็นำธูปไปปักไว้ตั้งแต่ตอนมาทำบุญตอนเช้า หลังจากปักธูปบนเจดีย์ทรายเรียบร้อยแล้วพร้อมหน้าพร้อมตากันแล้ว ชาวบ้านจะขึ้นไปประกอบพิธีบน วิหารอีกครั้งหนึ่ง มีการโยนด้ายสายสิญจน์จากเจดีย์ทรายขึ้นไปพันรอบองค์พระพุทธรูปที่เป็น พระประธานในวิหารแล้วโยนมาวางไว้ในพานดอกไม้รูปเทียนตรงหน้าพระสงฆ์ ไวยาวัจกร กล่าวคำถวายทานเจดีย์ทรายให้ชาวบ้านว่าตาม พระรับเอาแล้วให้พรเป็นเสร็จพิธี

พิธีสงฆ์พระ พิธีนี้เริ่มในตอนบ่ายก่อนถึงเวลาฟังพระเทศนาธรรม ชาวบ้านจะนำน้ำมันส้มป่อยไปสงฆ์พระ ซึ่งทางวัดจะนำพระพุทธรูปองค์สำคัญของวัดออกมาตั้งไว้ให้ชาวบ้านได้สงฆ์น้ำโดยทั่วกัน

พิธีฟังพระธรรมเทศนา หลังจากสงฆ์น้ำพระเสร็จแล้วชาวบ้านจะทยอยขึ้นไปบนวิหารเพื่อฟังพระธรรมเทศนา ก่อนจะอาราธนาธรรม ชาวบ้านจะนำเครื่องจตุปัจจัยทั้งหลาย ได้แก่ อาหารแห้ง ข้าวสาร พักทอง สบง จีวร ฯลฯ พร้อมด้วยเงินที่เรียกกันว่า "กัณฑ์เทศน์" ส่วนจะฟังพระธรรมใดนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการของชาวบ้าน เมื่อพระเทศนาธรรมเสร็จก็เป็นอันเสร็จพิธีในวันพฤหัสบดี

วันปากปี ตรงกับวันที่ 16 เมษายน ชาวบ้านยังคงยึดถือข้อปฏิบัติในการสำรวมกาย วาจาและใจ อย่างเคร่งครัด เพราะถือว่าวันปากปีเป็นวันเริ่มต้นแห่งปี นอกจากนี้ยังพยายามงดการใช้เงินจับจ่ายใช้สอย ไม่เช่นนั้นชาวบ้านเชื่อว่าจะทำให้เก็บทรัพย์ไม่อยู่ตลอดปี และวันนี้เป็นวันที่ชาวบ้านเริ่มออกไปค้าหาผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นที่เคารพนับถือ พระสงฆ์วัดทุ่งแดงก็จะร่วมกับชาวบ้านบางส่วนเดินทางไปค้าหาพระอาวโสภายในตำบล

การค้าหา เป็นการขอขมาและแสดงความคารวะต่อผู้อาวโส และเป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติและระหว่างชุมชน (การค้าหาของพระ) มีการนำดอกไม้ธูปเทียน อาหารแห้ง ขนม เสื้อผ้า หรือข้าวของเครื่องใช้อื่นๆ ไปมอบให้ผู้อาวโสรับมอบพร้อมกับให้พรปีใหม่ ซึ่งมีใจความกล่าวถึงความสำคัญของประเพณีปีใหม่ การให้อภัยและให้พร พรที่ให้มีเนื้อหากล่าวถึงความอยู่ดีมีสุข ทำไร่นาข้าวกล้าอุดมสมบูรณ์ ได้รับความสำเร็จในการประกอบอาชีพ มีเงินทองตลอดจนการมีสุขภาพอนามัยดี มีอายุยืนยาว เมื่อให้พรเสร็จผู้อาวโสก็จะใช้น้ำมันส้มป่อยลูบศีรษะตนเองเป็นการ "ค้าหา" แล้วก็จะใช้ลูบศีรษะให้แก่ผู้มาค้าหาด้วย

การเล่นสาดน้ำและการละเล่นอื่นๆ ชาวบ้านจะเริ่มเล่นสาดน้ำกันตั้งแต่วันที่ 12 เมษายน ไปจนถึงวันที่ 16 เมษายน ส่วนการละเล่นอื่นๆ เช่น ขนไก่ สะบ้า มะกอน ม้ากอกอก นั้น ปัจจุบันเลิกเล่นกันหมดแล้ว แต่เดิมเป็นการละเล่นของหนุ่มสาวและเด็กทั้งภายในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้าน เวลาเล่นคือ ตอนกลางวันหรือกลางคืนเดือนหงาย¹

1

ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการละเล่นต่างๆ ใน มาลี วิริยา การเปลี่ยนแปลงของการละเล่นของเด็กไทยภาคเหนือ. ภูมิศึกษาจากหมู่บ้านทุ่งแดง ตำบลหนองแฝก อำเภอสวรรคิ จังหวัดเชียงใหม่ วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

3.5 สืบชะตาบ้าน (หมู่บ้าน)

ระดับการมีส่วนร่วม พิธีกรรมระดับชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อความเป็นศิริมงคลและอยู่ดีมีสุขกันทั้งหมู่บ้าน

สถานที่ประกอบพิธีกรรม ในวัดและหมู่บ้าน

ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม ตอนเช้าของวัน "ปากปี" เดือน 7 (เหนือ) หรือวันที่ 16 เมษายน ซึ่งเป็นช่วงเทศกาลปีใหม่ (สงกรานต์) ของทุกปี วันดังกล่าวนี้ชาวเหนือถือเป็นวันเริ่มต้นแห่งปี (ปากปี)

ผู้ประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน

ผู้อำนวยพิธี ไวยาวัจกรและพระสงฆ์ 9 รูป

วัตถุประสงค์ลักษณะ

1. จัดตั้ง บรรจุผ้าขาวผ้าแดง กรวยดอกไม้ธูปเทียน 8 กรวย (แต่ละกรวยบรรจุ เทียน พลุและหมากอย่างละ 8) และเงินอีก 18 บาท
2. ฝ่ายสืบชะตา(ด้ายสายสิญจน์) ใช้สำหรับให้พระสวด 9 เส้น และฝ่ายสืบชะตาที่ชาวบ้านนำมาร่วมพิธีจากแต่ละครัวเรือนอีกจำนวนมาก ใช้สำหรับผูกโยงจากวัดไปพันรอบตัวบ้าน
3. บาตรพระและไม้ซี่กวางพาดปากบาตร
4. หม้อดินเผา 1 ใบ
5. เสื่อใหม่ 1 ผืน
6. ธูป 3 ดอก เทียนใหญ่ 1 เล่ม
7. น้ำส้มป่อย 1 แก้ว
8. ธงทำด้วยกระดาษสีขาว (ชาวบ้านเรียกว่า ซ่อ)
9. หน่วดอกข้าว (สด) 1 มัด
10. ไม้ค้ำตันโพธิ์ มีลักษณะเป็นง่าม สูงประมาณ 1-2 เมตร
11. มะพร้าวที่ตัดมีขี้ดัด 5 ลูก
12. ต้นกล้วย 2 ต้น
13. ต้นอ้อย 2 ต้น
14. ตาแหลว ครัวเรือนละ 2-3 อัน (เจ้าของครัวเรือนแต่ละหลังทำขึ้น

เอง)

15. ขอบน้ำ (กระบอกไม้ไผ่)
16. ขอบทราย (กระบอกทราย)
17. ขอบข้าวเปลือก
18. ขอบข้าวสาร
19. ราชวัตร สานด้วยไม้ไผ่วางกันรอบตัววิหารและต้นโพธิ์มีลักษณะเป็นรั้วสูงประมาณ 1 เมตร
20. ขันข้าว 7 ขัน บรรจุข้าวปลาอาหารและน้ำดื่ม

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

1) ระยะก่อนวันประกอบพิธีกรรม

ชาวบ้านชายจะช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีกรรมในวัด โดยการหาไม้ไผ่มาสานทำเป็นขอบรั้วกันรอบวิหารและต้นโพธิ์ เรียกกันว่าราชวัตร มีประตูทางเข้าแห่งละ 1 ที่ ส่วนชาวบ้านหญิงก็จะช่วยกันตกแต่งเตรียมขันตั้งและวัสดุอุปกรณ์อื่นๆ สำหรับใช้ประกอบพิธี

2) วันประกอบพิธีกรรม

ตอนเช้าก่อนรับประทานอาหารเช้าชาวบ้านจะทยอยกันไปวัดเพื่อนำพานดอกไม้ธูปเทียน กล้วย อ้อย ขันข้าวทั้งเจ็ด น้ำส้มป่อย ฯลฯ และธรรมสืบทอดไปวางถวายไว้หน้าพระพักตร์พระพุทธรูปในวิหาร เฉพาะธรรมสืบทอดนั้น จะวางไว้ถวายพระสงฆ์บนอาสนะที่พระสงฆ์ทั้ง 9 รูป จะใช้เป็นที่นั่งสวด

เวลาประมาณ 8.00 นาฬิกา พระสงฆ์จำนวน 9 รูป ขึ้นนั่งบนแท่นอาสนะในพิธี ไวยาวัจกรจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย นำสวดมนต์และอาราธนาศีล ชาวบ้านพนมมือและกล่าวตาม พระอาวโโส 1 รูป ให้ศีล จบแล้วไวยาวัจกรก็อาราธนาธรรมต่อ พระสงฆ์ 1 รูป เทศนาธรรมสืบทอด

เมื่อเทศน์ธรรมสืบทอดจบแล้ว พระสงฆ์ 9 รูป ร่วมกันสวดชัยมงคลคาถา และสวดสืบทอดให้แก่ชาวบ้านที่มาร่วมประกอบพิธี ขณะที่สวดก็จะจับถือฝ้ายสืบทอดทั้ง 9 เส้น ซึ่งโยงยาวจากพานที่ชาวบ้านเตรียมไว้พร้อมกับฝ้ายส่วนที่ตนนำมาจากบ้านอีกจำนวนหนึ่ง

ต่อจากนี้ไวยาวัจกร จะนำขันข้าวจำนวน 1 ใน 7 ขัน ไปถวายเทวดาบริเวณใกล้ๆ ฐานเจดีย์ ที่เหลือ 6 ขัน ใช้ถวายพระสงฆ์ ส่วนอุปกรณ์ในพิธีทั้งหลาย

อันได้แก่ มะพร้าว กล้วย อ้อย ผ้าขาวผ้าแดง ฯลฯ ซึ่งได้ผ่านการรับปลั่งอำนาจศักดิ์สิทธิ์ในพิธีสวดและเทศนาจากพระสงฆ์แล้วก็จะถูกเคลื่อนย้ายไปวางไว้บริเวณโคนต้นไม้ในเขตราชวัตร พร้อมด้วยไม้ค้ำของชาวบ้านแต่ละครัวเรือน ชาวบ้านชายจะเป็นผู้นำเข้าไปพาดพิง "ค้ำ" ต้นโพธิ์

หลังจากนี้ชาวบ้านก็จะพากันกลับบ้านพร้อมๆ กับจะมีชาวบ้านชายจำนวนหนึ่ง ทำหน้าที่ผูกโยงฝ้ายสืบทอดจากพระพุทธรูปในวิหารวัดไปยังบ้านทุกหลัง โดยโยงฝ้ายเส้นใหญ่อันเป็นเส้นหลักไปตามถนนสายต่างๆ ชาวบ้านที่ตั้งบ้านอยู่ใกล้ถนนแต่ละสายก็จะนำฝ้ายสืบทอด (ที่ผ่านพิธีกรรมจากวัดมาแล้ว) ของตนๆ มาผูกโยงเข้ากับฝ้ายเส้นหลักนั้นไปผูกรอบตัวเรือนของตน ส่วนตาแหลวก็จะนำไปแขวนไว้เหนือประตูทางเข้าบ้าน และเหนือประตูเข้าตัวเรือน (ตาแหลวขนาดใหญ่สำหรับปักไว้ปากทางเข้าหมู่บ้านไม่มี)

ผู้ให้ข้อมูล

1. พระครูมงคลธรรมวัณน์ เจ้าอาวาสวัดทุ่งแดง อายุ 76 ปี
2. พ่อหนานแก้ว ฟองเมฆ ไวยาวัจกรวัดทุ่งแดง อายุ 64 ปี บ้านเลขที่
3. นายมา ทองหาบ "แก้ววัด" ทุ่งแดง อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 91 หมู่ 6